

Drd. Nicolae TODERAȘ

Școala Națională de Studii Politice
și Administrative din București

Aspectele racordării sistemului de învățământ superior la standardele statelor membre ale Uniunii Europene: politici educaționale și de tineret

Studiu realizat în cadrul proiectului "Planul de acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova: document accesibil publicului". Implementat de Asociația pentru Democrație Participativă ADEPT și EXPERT-GRUP cu sprijinul financiar al Departamentului Marii Britanii pentru Dezvoltare Internațională (DFID)

2006

EXPERT-GRUP

Notă: Numai autorul este responsabil de afirmațiile și concluziile expuse, care nu sunt în mod necesar împărtășite de Departamentul Marii Britanii pentru Cooperare Internațională (DFID), EXPERT-GRUP sau ADEPT.

Cuprins

Introducere	
Procesul Bologna și integrarea în structurile Uniunii Europene	9
Capitolul I	
Realitățile și prioritățile învățământului superior din Republica Moldova din perspectiva integrării în UE	15
1.1. Stadiul actual al reformei învățământului superior din Republica Moldova.	16
1.2 . Iceberg-ul autonomiei universitare.	27
1.3. Mobilitatea academică internă și externă.	32
1.4. Paradoxul participării beneficiarilor la guvernanța universitară.	38
Capitolul II	
Politica de tineret: analiza situației de fapt	43
2.1. Validarea educației non-formale în contextul educațional din Republica Moldova.	44
2.2. Politica de tineret și consolidarea societății civile din domeniul tineret.	51
2.3. Educația pentru o cetățenie participativă europeană - ca misiune a societății civile din domeniul tineret.	56

Capitolul III	
Recomandări de politici sectoriale	61
3.1. Foaia de parcurs pentru instituțiile guvernamentale din domeniul educațional și de tineret	61
3.2. Rolul universităților.	70
3.3. Opțiunile extinderii pentru Republica Moldova a Programelor Socrates și Tempus.	72
3.4. Ce este de făcut pentru participarea activă a Republicii Moldova la Programul Tineret al Comisiei Europene.	74
3.5. Rolul societății civile din domeniul educațional și de tineret în procesul de racordare la standardele statelor membre ale Uniunii Europene.....	77
Concluzii	81
Anexă	86
BIBLIOGRAFIE	89

Sumar executiv

Sumar executiv

Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană reprezintă un document important pentru Republica Moldova atât din perspectiva evaluării stării de fapt, cât și din cea a implementării unor acțiuni în concordanță cu procesele europene. Unul dintre procesele cu o rezonanță deosebită pentru întregul areal european este Procesul Bologna, care are drept finalitate crearea până în 2010 a Spațiului European al Învățământului Superior. Studiul în cauză are ca obiectiv analizarea stării de fapt în domeniul învățământului superior și al politicilor de tineret. Cadrul analitic și de recomandare se limitează la obiectivele 75 și 76 ale Planului de Acțiuni. Trebuie să precizăm că studiul nu analizează exhaustiv întregul spectru educațional și de tineret, dar tratează aspecte sectoriale prioritare pentru etapa actuală. Conform acestor considerente studiul este structurat pe trei capitole: două de analiză / evaluare și unul de recomandări.

Studiul se fundamentează pe premisa complementară a Procesului Bologna în demersul de edificare a spațiilor europene de cercetare, educație și schimb de experiență într-o societate a cunoașterii. Prin acesta se pune accent pe importanța și finalitatea reformelor sectoriale. Chiar dacă Republica Moldova nu a făcut parte din valul inițiator al Procesului Bologna, reforma în sistemul educațional, mai ales în cel superior, a continuat, dar fără să devină o prioritate. Astfel, aderată la ultimul val al Procesului Bologna, Republica Moldova a trebuit să parcurgă o reformă a învățământului superior într-un timp destul de restrâns. Abia acum pot fi realizate primele evaluări în acest sens, iar studiul prezintă doar unele evaluări sectoriale.

Studiul recunoaște demersurile efectuate de Republica Moldova pentru ajustarea sistemului său educațional la standardele țărilor membre ale Uniunii Europene și la prevederile Procesului Bologna. Primul capitol prezintă starea învățământului superior din Republica Moldova și enumeră cele mai importante aspecte referitoare la pașii care au

fost deja realizați și la principalele efecte ale acțiunilor implementate. Totodată, un subcapitol este dedicat principiului autonomiei universitare, o cerință fundamentală în procesul de ajustare la standardele europene în această direcție. Tot în contextul autonomiei universitare, acest capitol schițează anumite perspective ale guvernantei universitare, aceasta fiind considerată element indispensabil pentru implementarea proceselor de reformă. La fel, primul capitol analizează și perspectivele mobilității academice continentale prin valorificarea facilităților comunitare.

Concluzia acestui prim capitol sugerează că sistemul de învățământ superior din Republica Moldova se va putea armoniza pe deplin cu prevederile și cu standardele statelor membre ale Uniunii Europene numai atunci când se vor respecta cu strictețe prevederile la care a aderat în mai 2005, chiar dacă acestea sunt complementare. Respectarea acestora și a recomandărilor enunțate prin Conferințele Ministeriale ale Procesului Bologna reprezintă o prioritate esențială. Este necesar ca procesul de reformare să fie aplicat fără ezitare și fără abateri radicale de la concepția Procesului Bologna.

Un alt rol important al studiului este de a prezenta principalele demersuri ale Republicii Moldova în procesul de intensificare a cooperării în domeniul educației și tineretului. Astfel, cel de-al doilea capitol analizează politicile de tineret, prin viziunea cooperării interumane și a coeziunii sociale atât la nivel național, cât și la nivel european. Modul în care este implementată politica de tineret în contextul realizării Planului de Acțiuni constituie o prerogativă pentru procesul de cooperare pan-europeană și comunitară. De aceea, una din componentele capitolului se referă la procesul de validare a metodei de educație non-formală în sistemul educațional formal și extra-curricular autohton, precum și la anumite aspecte calitative ale situației existente. O altă componentă a capitolului tratează anumite aspecte privind implementarea în Republica Moldova a politicilor de tineret și prezintă rolul societății civile din domeniul tineret în acest proces. Un alt demers, din acest capitol, prezintă cum se implică organizațiile non-guver-

namentale de tineret din Republica Moldova în programele, proiectele și acțiunile privind cetățenia participativă și cea europeană, privind mobilitatea de tineret și schimbul de experiență.

Concluziile celui de-al doilea capitol sunt în contrast cu concluziile primului capitol. Acest lucru se datorează faptului că domeniul tineret este mai restrâns și mai simplificat, iar în sensul schimbărilor, este mult mai dinamic decât domeniul învățământului superior. În mare parte, acesta se auto-reglementează pe un fundal de consolidare continuă. În acest caz, Planul de Acțiuni este respectat fie pentru că pașii respectivi au fost efectuați înainte de adoptarea și intrarea în vigoare a Planului, fie datorită unei înțelegeri și deschideri a mediului guvernamental față de nevoile și aspirațiile tinerilor sau beneficiarilor actului educațional.

Cel de-al treilea capitol este destinat recomandărilor de politici publice. Acesta are în componența sa cinci seturi de recomandări conform tematicilor prioritare care s-au evidențiat din primele două capitolele. Toate propunerile efectuate se bazează pe aspectul de creare și de menținere a unui mediu cooperant, bazat pe încredere, respect și coroborare instituțională.

Primul set de recomandări sugerează care trebuie să fie foaia de parcurs pentru instituțiile guvernamentale din domeniul educațional și de tineret. Sunt propuse două modele prin care mediul guvernamental poate deveni un factor coagulant și de încredere pentru ceilalți actori societari. Primul model vizează buna reformă a sistemului de învățământ superior, iar cel de-al doilea - identificarea unui portret definitoriu pentru tinerii din Republica Moldova.

Al doilea set de recomandări schițează rolul universităților în procesul de ajustare la standardele UE și la prevederile procesului Bologna. Această recomandare sugerează intensificarea unui proces de dezbatere publică privind rolul și utilitatea autonomiei universitare în contextul actual al Republicii Moldova. Recomandarea presupune crearea unui Forum inter-Universitar ca mediu de desfășurare a posibilelor dezbateri.

Al treilea set de recomandări prezintă opțiunile extinderii pentru Republica Moldova a Programelor Socrates și Tempus. În această direcție recomandăm informarea publicului țintă, promovarea imaginii externe a sistemului educațional din Republica Moldova și definirea unui cadru legal coerent care să faciliteze participarea la aceste programe.

Al patrulea set de recomandări examinează posibilitățile pentru o participare mai activă a Republicii Moldova la Programul Tineret. În acest context, sunt propuse trei recomandări care sugerează acordarea Republicii Moldova unui statut special în cadrul programului Tineret asemenea Balcanilor de Vest, crearea unui Centru Salto-Youth pentru educație non-formală, având o linie tematică specială și asigurarea unui cadru de informare continuă pentru potențialii beneficiari.

În sfârșit, cel de-al cincilea set de recomandări precizează rolul societății civile din domeniul educațional și de tineret pentru o adaptare mai eficientă la standardele statelor membre UE. Recomandările vizează asumarea de responsabilități adecvate și active în procesul de elaborare, implementare și evaluare a politicilor reformatoare, valorificarea instituției parteneriatului public-privat și al celui intersectorial, organizarea de forumuri tematice și a unei Gale a Societății Civile pentru inițiativele și acțiunile de tineret.

Concluzia de bază a studiului este că actorii direcți sau indirecți trebuie să fie conștienți de faptul că schimbarea în sistemul educațional, mai ales în cel superior, este un proces de durată. Pilonii acestui proces trebuie să devină: transparența, capacitatea și calitatea serviciilor oferite de mediul universitar. Fundamentul acestor piloni constituie cooperarea prin încredere. În consecință, racordarea sistemului educațional din Republica Moldova la standardele și practicile statelor membre ale UE poate deveni un proces de succes, dacă fundamentul în cauză va fi solidificat.

Introducere

Introducere

Procesul Bologna și integrarea în structurile Uniunii Europene

Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană prevede, într-un capitol separat, o serie de acțiuni care se referă la contactele interumane. Astfel, un accent deosebit de important este pus pe un subpunct ce tratează acțiunile care vizează domeniile: educație, tineret și instruire. Deoarece acest plan are un termen limitat de valabilitate și prescrie, într-un anumit mod, traseul pe care trebuie să-l parcurgă Republica Moldova, aceasta trebuie să urmărească, în primul rând, să devină un bun vecin cu UE. În al doilea rând, acest stat trebuie să demonstreze o stabilitate democratică ireversibilă și o economie de piață recunoscută. De aceea, un rol foarte important îl au politicile educaționale și de tineret. Însă efectele acestora nu vor fi simțite imediat, ci într-un timp mult mai îndelungat. Dar cert este faptul, că odată cu buna lor implementare, tocmai ele vor servi la asigurarea principiului de ireversibilitate a procesului de democratizare și susținere a consolidării economiei de piață.

În contextul actual al Republicii Moldova se vorbește foarte mult despre Procesul Bologna din perspectiva integrării europene, prin care domeniul educațional, în speță cel al învățământului superior, va fi primul domeniu care va păși „cu dreptul” în structurile europene. De aceea, atât Guvernul Republicii Moldova, cât și instituțiile de învățământ superior depun un efort deosebit pentru ajustarea acestui sector la standardele și valorile europene. Totuși, miza Procesului Bologna este determinată de crearea Spațiului European al Învățământului Superior care nu este neapărat un rezultat al efortului instituțiilor Uniunii Europene. Pentru acest deziderat își dau aportul o serie de structuri care, pe lângă Comisia Europeană, au grijă de anumite aspecte sectoriale și îndeplinesc calitatea de membri observatori.¹ De aceea, Procesul

¹ În acest context poate fi amintit Consiliul European prin Directoratul General IV: Educație, Tineret și Sport care participă în calitate de membru observator. Statutul Consiliului European este unul fundamental în tot acest demers deoarece acesta și-a propus să sprijine racordarea statelor post-sovietice la standardele vest-europene;

Bologna este considerat a fi mai degrabă un proces pan-european de compatibilizare a învățământului superior, la care participă 45 de state membre.² Prin urmare, Procesul Bologna nu se raportează doar la realitatea și dezvoltarea Uniunii Europene, ci merge mult mai departe, încercând să compatibilizeze întregul areal european, chiar dacă unele din statele participante nu-și propun să adere la Uniune. Astfel, prin dezideratul său, Procesul Bologna devine un set de acțiuni pan-europene, care au rolul de a facilita atât dezvoltarea Uniunii Europene ca parte componentă a vechiului continent, cât și armonizarea statelor vecine cu UE, cu precădere a celor din Europa de Est, cu standardele și valorile existente în domeniul învățământului superior.

Există mai multe viziuni privind necesitatea implementării Procesului Bologna ca acțiune la nivel pan-european. În primul rând, menționăm miza economică, care susține faptul că statele europene, luate în bloc, adică continental, rămân în urma concurenților săi: SUA, China, Canada, Japonia, Australia.³ Continentul european a dat naștere, încă din Evul Mediu timpuriu, la principalele curente și instituții universitare care sunt transpuse și în lumea modernă. Din acest considerent, premisa economică cedează în favoarea valorilor și spiritului de unitate europeană. Astfel, se observă o continuă

² Republica Moldova s-a alițat la Procesul Bologna în ultimul val de aderare care a avut loc la Bergen, 19-20 mai 2005. Alte state aderente la ultimul val sunt: Armenia, Azerbaijan, Georgia și Ucraina. Astfel, acest val poate fi considerat „*valul ultimilor veniți*” prin faptul că aceste state mai degrabă vor beneficia de Proces, decât vor aduce un aport direct la buna lui implementare. În acest caz, cele trei state baltice sunt printre fondatorii Procesului (1999, Conferința de la Bologna), iar Federația Rusă a aderat la proces în penultimul val al statelor ex-socialiste din Balcani (exceptând Andora și Vaticanul);

³ A se vedea articolul „Știința europeană: „*China ajunge Europa, iar Europa nu le ajunge pe SUA și Japonia*”, publicat în Portalul Educațional „Alma Mater” la 2 august 2005, disponibil în variantă electronică la adresa: <http://www.almamater.md/news/869/index.html>, ultima dată accesat la 05 septembrie 2005;

Un alt articol publicat recent într-un cotidian central din România și republicat integral în portalul www.almamater.md indică același lucru, și face referiri la comunicarea Comisiei Europene din 2003 (după Adrian Cochino, „*Cele mai bune universități din lume*”, publicat la 03 martie 2006 și disponibil la adresa: <http://www.almamater.md/articles/1239/index.html>, ultima dată accesat la 03 martie 2006;

rondare între viziuni.⁴ Un demers important în acest sens l-a avut Consiliul European de la Lisabona din martie 2000, prin care conceptul de „societate și economie a cunoașterii”, descris în Agenda de la Lisabona, a devenit o premisă fundamentală a UE. Prin Agenda de la Lisabona UE își propune ca în decursul unui deceniu să devină cea mai competitivă și stabilă economie din lume. Peste un an, în martie 2001 la Stockholm, apoi în martie 2002 la Barcelona și an de an în continuare, Consiliul European face referințe la Strategia de la Lisabona, chiar dacă dezideratul formulat pentru un deceniu nu se va solda cu o îndeplinire totală. Ultimul Consiliu European de primăvară de la Bruxelles din 23-24 martie 2005 reiterează faptul în cauză. Desigur, dezideratul poate fi implementat cu succes doar dacă se are în vedere întregul spațiu educațional european. Din acest punct de vedere Procesul Bologna vine să sprijine dezideratul respectiv, deoarece politicile educaționale, de tineret și cele de formare profesională sunt domenii complementare de coordonare și de sprijinire. Deci, Republica Moldova se înscrie perfect în acest cadru, mai ales că în viitorul apropiat va deveni stat vecin cu UE.

În același timp, Republica Moldova cunoaște o continuă dezvoltare a politicilor de tineret. Acest domeniu a avut în ultimii ani o accelerată implicare în ceea ce privește procesele de reformă și ajustare la valențele și valorile vest-europene. Din acest punct de vedere fenomenul de ajustare este unul prin care tinerii au posibilitatea să devină actori în procesul de integrare în structurile europene, prin participarea la diverse programe și acțiuni de tineret. În acest caz, principiul convergenței acțiunilor este lăsat, în mare parte, pentru actorii nestatali. Aceștia din urmă sunt interesați să-și asume roluri și responsabilități pentru o implementare durabilă a prevederilor și normelor existente în domeniul respectiv în Europa Occidentală. Totuși, politicile de tineret au o strânsă legătură cu Procesul Bologna,

⁴ Alte viziuni reflectă principiul coeziunii sociale, mobilitatea intercontinentală, unitatea continentului european ș.a. Dar, toate acestea au două componente fundamentale: economia europeană și valorile europene;

deoarece acesta din urmă, fiind unul foarte complex, reformulează întreaga concepție a domeniului educațional, completând sistemul educațional.

Din punctul de vedere al politicilor educaționale, de tineret și de instruire⁵, în capitolul 7, Planul de Acțiuni prevede două obiective majore, iar fiecare obiectiv în parte este scindat în mai multe acțiuni specifice:

- **Obiectivul 75:** Ajustarea sistemului educațional din Republica Moldova la standardele țărilor membre ale Uniunii Europene și la prevederile procesului de la Bologna.
 - Implementarea reformei legislative și a altor acțiuni care vor pregăti aderarea Moldovei la procesul de la Bologna (promovarea unei autonomii mai mari a Universităților, modernizarea curriculumului, introducerea sistemului de credite);
 - Valorificarea participării la programul Tempus III, pentru examinarea posibilităților de sporire a resurselor umane și a capitalului uman;
 - Implicarea reprezentanților societății civile și a partenerilor sociali în reformarea învățământului profesional secundar și a celui superior;
 - Continuarea implementării programului național privind introducerea tehnologiilor informaționale (IT) în educație.
- **Obiectivul 76:** Intensificarea cooperării în domeniul educației, instruirii și tineretului.
 - Susținerea schimbului și oportunităților de studiu pentru moldoveni, în special, prin participarea lor la Programul Erasmus Mundus;
 - Intensificarea participării Moldovei la programul Tempus III;

⁵ Conform obiectivelor 75 și 76 ale Planului de Acțiuni;

- Pregătirea pentru o posibilă extindere a programului Tempus în domeniile învățământului profesional secundar, precum și în domeniul instruirii adulților;
- Intensificarea schimbului de tineret și cooperarea în domeniul instruirii non-formale pentru tineret;
- Sporirea promovării dialogului intercultural, a schimbului de tineri și a cooperării în domeniul educației non-formale prin intermediul programului Youth.

Astfel, acțiunile concepute în Plan prevăd o serie de pași obligatorii, pe care Republica Moldova ar trebui să-i realizeze pentru a face parte din Spațiul European al Învățământului Superior și pentru a participa activ la nivel european în ceea ce privește mobilitatea tineretului, participarea la programele de instruire profesională și non-formală, implicarea și asumarea de responsabilități în procesul educațional de către societatea civilă ș.a. Mai este observabil faptul, că obiectivele 75 și 76 sunt interdependente și chiar una dintre acțiuni se regăsește în ambele obiective, având o aplicare specifică fiecărui obiectiv în parte.

La prima vedere, aceste două obiective par foarte simple și ușor de atins. Dar, asemenea altor obiective din domeniile economic, social sau de securitate, acestea sunt foarte greu de aplicat din cauza complexității diverselor modele și practici existente la nivel european. De aceea, studiul în cauză își propune să trateze anumite aspecte sectoriale ale acestor două obiective. În primul rând, studiul se referă la reforma învățământului superior prin prisma autonomiei universitare, a mobilității academice și a guvernanței universitare. În al doilea rând, studiul va încerca să contureze situația din domeniul politicii de tineret prin intermediul observării dacă educației non-formale îi sunt acordate șansele care sunt prevăzute în comunicatele Comisiei Europene și cele ale altor structuri europene. Un alt demers este de a observa care e contribuția societății civile în acest sens și modul de promovare a conceptului de cetățenie participativă și europeană. În consecință, studiul propune o serie de recomandări la toate aspectele enumerate anterior printr-un capitol distinct.

Plecând de la premisa că Procesul Bologna este un proces complementar inițiativelor de integrare europeană, buna implementare a acestui deziderat va acorda o garanție pentru aceste perspective. Mai mult de atât, datorită faptului că până la acest moment nu există standarde unice ale UE în ceea ce privește domeniul educațional și de tineret, Republica Moldova are ocazia să se afirme pe arena europeană, participând activ la elaborarea și propunerea cadrelor respective. Astfel, o primă deducție a acestui demers este faptul că pentru realizarea unei cooperări sustenabile între Republica Moldova și UE este nevoie, mai întâi, de definitivarea procesului de racordare la standardele statelor membre ale UE.

Realitățile și prioritățile învățământului superior din Republica Moldova din perspectiva integrării în UE

Capitolul în cauză este structurat în patru subcapitole, prin care se evaluează starea de fapt în ceea ce privește implementarea reformelor în învățământul superior din Republica Moldova. Astfel, primul subcapitol se referă, per ansamblu, la starea învățământului superior din Republica Moldova și încearcă să prezinte sintetic anumite aspecte referitoare la prioritățile existente, la pașii care au fost deja realizați și la principalele efecte ale acțiunilor implementate. Este un subcapitol mai vast în comparație cu celelalte tocmai prin faptul că este constatat și generalizator.

Al doilea subcapitol este dedicat principiului autonomiei universitare. Acest principiu este considerat a fi drept o cerință fundamentală în procesul de ajustare la standardele Europei Occidentale. Iată de ce subcapitolul în cauză va evidenția cât de autonome sunt în realitate instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova.

Al treilea subcapitol tratează aspectele mobilității academice interne și externe. Această componentă a capitolului de față încearcă să elucideze dilema dacă în Republica Moldova, la acest moment, este aplicabilă sau nu mobilitatea internă.

Și în final, subcapitolul patru reprezintă o primă evaluare a principiului participării beneficiarilor direcți ai serviciilor educaționale la guvernarea universitară. Deoarece calitatea serviciilor universitare

este puternic legată de autonomia și de guvernarea instituțională, în acest subcapitol vom explica rezumativ principiul de guvernare universitară și vom enumera principalele dezbateri la nivel european în această direcție.

Desigur, toate aspectele abordate în cadrul capitolului se regăsesc, fie direct, fie implicit, în obiectivele 75 și 76 ale Planului de Acțiuni. Merită de specificat faptul că acest capitol este conceput dintr-o viziune analitică și nepărtinitoare. Este important ca actorii, direcți sau indirecti, să fie conștienți că schimbarea mentalității este un proces de durată, a cărui pilon de bază îl reprezintă transparența, capacitatea și calitatea serviciilor oferite de mediul universitar.

1.1. Stadiul actual al reformei învățământului superior din Republica Moldova.

Încă de la început trebuie specificat faptul că, deoarece Procesul Bologna este o acțiune complementară procesului de unificare a politicilor și economiilor europene, prevederile și standardele UE în domeniul educațional sunt aceleași ca și cele promovate prin Procesul Bologna. Definitivarea Spațiului European al Învățământului Superior și a Spațiului European de Cercetare va facilita buna racordare și relaționare a celorlalte domenii și sectoare naționale. Astfel, dacă din punct de vedere politic și economic, la capitolul extindere spre Est a Uniunii Europene, lucrurile sunt încă nesigure, atunci din punctul de vedere al domeniului educațional și al politicilor de tineret există o perspectivă integratoare. Un rol deosebit îl au anume acțiunile de cooperare și mobilitate academică, prin care se realizează racordarea la standardele și valorile europene din perspectiva schimbului de experiență și al transferului de know-how. De aceea, Planul de Acțiuni pune un accent deosebit pe aspectele schimbului de experiență, pe mobilitate academică, pe inițiative sociale și pe utilizarea noilor tehnologii informaționale și a metodelor non-formale de educație.

Procesul de reformare a învățământului superior este caracterizat a fi unul continuu. Dacă încercăm să identificăm primul punct de reper al acestui proces, atunci constatăm că sistemul național de învățământ superior cunoaște prima etapă a reformei încă în perioada sovietică, la nivelul anului 1987, când C.C. al P.C.U.S. aprobă actul intitulat „*Principalele tendințe de reformare a învățământului superior și a celui mediu special*”. Astfel, în întregul spațiu sovietic, din 1987 până la destrămarea U.R.S.S., s-a desfășurat un vast proces de adaptare a sistemului unional de învățământ superior. Odată cu procesul de liberalizare și „*redeștepatare etno-lingvistică*” întregul sistem educațional trece la o etapă de reformare ideologică. Apoi, după 1991, în Republica Moldova se declanșează un nou proces de reformare educațională, care, în unele momente, se soldează cu adevărate crize în sistem. Crizele în cauză amenințau și alte sisteme societale.

Procesul post-sovietic de reformare a întregului sistem educațional a fost perceput în spațiul autohton ca o modalitate de modernizare. Dacă în prima etapă, până la adoptarea Legii Învățământului din 1995, modernizarea era percepută ca o identificare a propriilor valori și priorități educaționale, atunci după adoptarea cadrului legislativ s-a produs o stabilizare a sistemului și o afirmare a acestuia pe plan extern. Paralel cu cea de-a doua etapă, în Europa Occidentală Procesul Bologna abia se contura ca acțiune pan-europeană. În acest cadru, învățământul superior din Republica Moldova a avut prima ocazie de afirmare pe plan extern în perioada guvernării Alianței pentru Democrație și Reformă (1998 - 1999). La acel moment România, în calitatea sa de actor inițiator și promotor al Procesului Bologna, a acordat un sprijin considerabil Republicii Moldova. Ajutorul s-a evidențiat mai ales prin definitivarea demersurilor înaintate la nivel extern. Din cauza crizelor politice și, ulterior, a „*înghețării*” relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova și România, acest proces a fost sistat. Prin urmare, sistemul educațional a cunoscut o izolare de aproximativ trei ani și a pierdut o etapă favorabilă afirmării sale externe. Totodată, s-a ratat

și ocazia de includere a Republicii Moldova în programele regionale și comunitare europene, prin care s-ar fi putut conforma mult mai rapid sistemului educațional european.

Abia în toamna anului 2004 s-a conștientizat de către puterea politică de la Chișinău faptul, că dezideratul integrării în structurile Uniunii Europene s-ar fi realizat mult mai rapid dacă sistemul educațional ar fi fost interconectat cu prevederile Procesului Bologna.¹ În fond, logica este corectă, deoarece tocmai prin politicile educaționale se poate asigura o stabilitate durabilă a procesului integrator, fiindcă acest domeniu are menirea de a forma noile elite economice, politice, sociale și culturale, de a participa activ la elaborarea, implementarea și monitorizarea multiplelor politici cu rol integratoriu, dar și de a stimula celelalte domenii pentru dezvoltarea sustenabilă a societății.

De la afirmarea sa în calitate de stat suveran și independent, Republica Moldova și-a fundamentat cadrul legislativ din domeniul educațional. Astfel, în momentul de față, acesta este în mare parte complet, dar neadaptat în totalitate la exigențele și principiile europene. Astfel, Articolul 35 din Constituția Republicii Moldova garantează dreptul la educație, iar prin Legea Învățământului Nr. 547-XIII din 21 iulie 1995 se reglementează respectiva prevedere constituțională. Au urmat mai multe acte legislative, care aveau rolul de a reglementa evaluarea și acreditarea instituțiilor de învățământ, definitivarea Nomenclatorului Specialităților, accesul cetățenilor străini la serviciile educaționale autohtone și diverse alte strategii, planificări și raportări.

¹ Un exemplu în acest sens ne poate servi discursul Viorelei Moldovan-Bătrînac – Viceministră a Ministerului Educației, Tineretului și Sportului din Republica Moldova. Discursul a fost susținut la Conferința Rectorilor Universitari din Țările Riverane Mării Negre din 06-09 octombrie 2004, eveniment care s-a desfășurat la Chișinău. Astfel, din discurs putem distinge următorul pasaj relevant: *„Modernizarea învățământului superior se realizează pe fundalul reformării întregului spectru sistemic statal. Republica Moldova și-a declarat ferm intenția de a se integra în Uniunea Europeană, conștientizează oportunitatea de a face parte din spațiul european al educației și de a participa activ la constituirea și consolidarea acestuia.”* După materialul „Modernizarea învățământului superior din Republica Moldova în contextul Procesului de la Bologna”, publicat de partatul Alma Mater la adresa <http://www.almamater.md/moldova/index.html>, ultima dată accesat la 04 aprilie 2006;

Odată cu desfășurarea acțiunilor privind aderarea la Procesul Bologna, cadrul legislativ din domeniul educațional a cunoscut o serie de modificări prin care acesta a devenit compatibil, în mare parte, cu cerințele prevederilor Procesului Bologna. Astfel, o serie de modificări au fost efectuate în primăvara și vara anului 2005 la Legea Învățământului, în Nomenclatorul Specialităților. Dar, cel mai important demers inițiat de Guvernul Republicii Moldova îl reprezintă elaborarea noului cadru legislativ din domeniul educațional, încorporat într-un Cod de Legi distinct. Acesta a fost dat publicității în august 2005 și a fost supus unui îndelungat proces de dezbateri publice. Astfel, factorii interesați au putut aduce completări, propuneri, critici și diverse soluții ale problemelor controversate. Se așteaptă ca acest Cod să fie supus în curând dezbaterilor parlamentare.

La o analiză atentă, se constată faptul că proiectul Codului educațional nu este complet, chiar dacă acesta face referiri directe la obiectivele și principiile Procesului Bologna. La unele dintre acestea ne vom referi în subcapitolele ulterioare. De multe ori el este foarte confuz și ambiguu², denotând faptul că acesta a fost elaborat într-o graba nejustificată. Unii experți consideră că proiectul, așa cum este el, urmărește doar să bifeze unele activități, fără să țină cont de toate ciclurile și cerințele la care trebuie să se ajusteze sistemul național de învățământ³.

Totodată, pentru elaborarea respectivului Cod nu s-a ținut cont de metoda pre-evaluării întregului sistem educațional. Aplicarea unei asemenea metode ar fi relevant starea de fapt a sistemului educațional

² De exemplu: Proiectul de Lege-cadru a învățământului din Republica Moldova la Capitolul II Sistemul de învățământ Art. 10 precizează că nivelul V, adică învățământul superior, este format din două cicluri: licență și master. Pe când, Art. 10 din Capitolul II al Proiectului de Lege a învățământului superior precizează că sistemul de învățământ superior are în componență trei cicluri, pe lângă cele două mai este inclus și ciclul de doctorat. În proiectul de Lege-cadru cel de al treilea ciclu de doctorat este considerat parte componentă a nivelului VI Învățământ superior postuniversitar. Începând cu conferința de la Berlin din 2003, studiile de doctorat sunt considerate parte componentă a nivelului de studii universitare, adică cel de-al treilea ciclu al studiilor universitare;

³ O serie de opinii ale experților din domeniu, fie că sunt simple cadre universitare, fie că unele dintre acestea fac parte din corpurile manageriale ale universităților, pot fi vizualizate într-un directoriu separat al Portalului Alma Mater denumit „Legislația învățământului: dezbateri publice”. Acesta poate fi accesat la următoarea adresă: http://www.almamater.md/moldova/national_politics/legislation/debates/index.html;

în ansamblu, prioritar fiind nivelul de învățământ superior, iar noua legislație ar fi răspuns și necesităților interne, pe lângă cerințele externe. Armonizarea sistemului educațional intern cu prevederile Procesului Bologna nu poate fi efectuată fără a ține cont de ceea ce se întâmplă în realitate. Prin urmare, asemenea evaluări ar trebui realizate anual. În procesul de elaborare a acestora trebuie să fie implicați și beneficiarii direcți ai serviciilor educaționale.

După aderarea la Procesul Bologna, Ministerul Educației, Tineretului și Sportului acționează confuz în ceea ce privește parteneriatul dintre sistemul educațional și societatea civilă. Astfel, asistăm la un proces de consolidare a autorității ministeriale prin politici centraliste, în detrimentul principiilor și obiectivelor înseși, la care Republica Moldova aderase de ceva timp⁴. Prin urmare, s-a produs o incoerență între declarații și realizări.

Referindu-ne la reforma din faza pre-aderării la Procesul Bologna, sursa cea mai relevantă pentru evaluarea stării de fapt, din punctul de vedere al instituțiilor guvernamentale, poate fi considerat Raportul Național prezentat de Ministerul Educației, Tineretului și Sportului din Republica Moldova către Grupul de Implementare al Procesului Bologna.⁵ Însă, acesta evidențiază doar câteva probleme dintr-o gamă mult mai vastă. Liantul primordial al acestor constatări rezidă în principiul calității serviciilor educaționale oferite de instituțiile de învățământ superior și nu țin cont neapărat de alte aspecte sociale, demografice și economice, chiar dacă se fac referiri tangențiale la

⁴ Este vorba despre Ordinul nr. 422, din 19 septembrie 2005 și Dispoziția nr. 787 din 02 noiembrie 2005 elaborate de Ministerul Educației, Tineretului și Sportului din Republica Moldova, prin care îngrădește posibilitatea de organizare a activităților educative de către unele structuri ale societății civile, fără a coordona aceste acțiuni cu Ministerul de resort. După prima decizie de acest gen, la sfârșitul lunii septembrie 2005, o delegație a Republicii Moldova participă la Forumul Învățământului Superior organizat de Consiliul Europei și intitulat „Higher Education Governance, between democratic culture, academic aspirations and market forces” din 22-23 septembrie, unde se făceau aprecieri la adresa bunei cooperări dintre instituțiile de învățământ superior și societatea civilă din domeniu;

⁵ Conform Raportului de Țară (național) prezentat de Ministerul Educației, Tineretului și Sportului din Republica Moldova către Grupul de Implementare al Procesului Bologna, elaborat în noiembrie 2004. Este disponibil în variantă electronică la adresa: http://www.bologna-bergen2005.no/EN/national_impl/New/0411_Moldova.pdf, ultima dată accesat la 17 august 2005;

acestea. Astfel, cele mai importante pot fi considerate următoarele:

- cadrul legal imperfect, în care multiple aspecte sunt prea vag reglementate (de exemplu, autonomia universitară, mobilitatea internă și externă etc.) ;
- o autonomie universitară limitată și implicarea excesivă a structurilor guvernamentale în managementul instituțiilor de învățământ superior;
- diferența dintre nivelul de dezvoltare al universităților conform criteriilor regiunii de activitate, a tipului de specializare, a specificului de proprietate și a percepției asupra pieței forței de muncă;
- procesul de guvernare a instituțiilor de învățământ superior se desfășoară, în majoritatea cazurilor, cu deficit de transparență. Beneficiarilor de servicii educaționale rareori li se permite participarea activă și directă la procesul decizional, mai ales în chestiunile ce-i vizează în mod direct;
- prestarea inadecvată a serviciilor educaționale, chiar dacă cadrul legal prevede standarde unice în această privință. De asemenea, se observă o neconcordanță cu cerințele pieței de muncă;
- accesul limitat al structurilor societății civile la procesul de guvernare a instituțiilor de învățământ superior;
- selectarea inechitabilă a beneficiarilor de burse subvenționate de la bugetul de stat. Candidatul nu este motivat să solicite profilul său vocațional, nici nu există prevederi clare privind educația pe parcursul întregii vieți.

Totuși, așa cum am precizat anterior, acestea sunt doar câteva nuanțe dintr-un spectru mult mai vast de probleme. Alte deficiențe specifice spațiului și sistemului de învățământ superior post-sovietic sunt relatate de către actorii direct implicați fie în prestarea serviciilor educaționale, fie în beneficierea acestora. De exemplu, recent

o asociație studentească a propus spre dezbateri publice un subiect care se referea la fenomenul corupției în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, realizând și un studiu sociologic în acest sens.⁶ Astfel, inițiativele venite din partea beneficiarilor evidențiază aspecte pe care raportările guvernamentale fie că le evită cu bună știință, fie că într-adevăr nu le conștientizează. Iată de ce este nevoie ca inițiativele venite din partea beneficiarilor direcți sau indirecti, fie că sunt sau nu parte componentă a societății civile din domeniul educațional, să fie receptate de către autoritățile guvernamentale.

Referindu-ne la aspectul cadrului instituțional, acesta poate fi considerat definitivat din perspectiva guvernamentală și foarte slab dezvoltat în ceea ce privește participarea beneficiarilor direcți sau indirecti (studenți, profesori, angajatori, structuri ale societății civile ș.a.). Principalele atribute instituționale din domeniul învățământului superior le are în competența sa Ministerul Educației, Tineretului și Sportului, activitatea căruia este reglementată prin HG nr. 289, din 13 mai 1994, cu modificările ulterioare. La nivelul instituției Parlamentului își desfășoară activitatea Comisia permanentă pentru cultură, știință, învățământ, tineret, sport și mijloace de informare în masă, care este compusă din 11 membri și care cooperează cu Ministerul de resort.⁷

⁶ Studiul relatează că aproximativ 90% dintre persoanele chestionate cunosc cazuri de mituire a profesorilor sau de extorcare de mită. Mai mult de 80% dintre persoanele intervievate susțin faptul că știu profesori care cer și iau mită la nivelul facultăților în care-și efectuează studiile universitare. La nivelul intervenției sau non-intervenției, pentru redresarea stării de fapt ponderea este de 18% pentru persoanele chestionate care ar interveni pentru stoparea fenomenului, iar 72% nu ar face nimic. Astfel, opinia precum că „este dreptul profesorului de a cere mită” prevalează în fața corectitudinii și eticii profesionale. Un alt aspect relevant de respectiva cercetare denotă faptul că 48% din persoanele chestionate nu cunosc metodele de prevenire, combatere și penalizare a practicilor de corupție în sistemul de învățământ superior. Studiul în cauză este intitulat „*Studenții îi cer Ministrului Educației să creeze o comisie de contracarare a fenomenului corupției în universități*” și este publicat de Portalul Alma Mater la 17 februarie 2006, disponibil în variantă electronică la adresa <http://www.almamater.md/news/1204/index.html>, ultima dată accesat la 28 februarie 2006;

⁷ Recent președintele acestei comisii, Victor Stepaniuc, a specificat că, personal, este conștient de amplitudinea și ireversibilitatea Procesului, mai ales în contextul în care numărul de studenți crește continuu (Conform „*Procesul de la Bologna are aspecte pozitive, dar și negative pentru Republica Moldova, susține Victor Stepaniuc*”, publicat de Agenția de Știri „Infotag” la 24 februarie 2006, material disponibil în variantă electronică la adresa: <http://www.infotag.md/knewsro/52058/>, ultima dată accesat la 03 martie 2006);

La nivelul instituțiilor implementatoare ale Procesului, sistemul național de învățământ superior este caracterizat a fi într-un proces de stabilizare. Totuși, mai există o serie de diferențieri referitoare la tipologia instituțiilor de învățământ superior și la mecanismele de finanțare ale acestora. De exemplu, conform tipologiei teritoriale observăm că instituțiile de învățământ superior de nișă sunt concentrate în capitală, iar în provincie (Bălți, Cahul, Comrat ș.a.) funcționează doar instituții de învățământ superior generaliste.

Din punctul de vedere al tipologiei instituționale disputa constă în definitivarea caracteristicilor universităților, academiilor, institutelor. La fel, există și o serie de dezbateri referitoare la mecanismele de finanțare a universităților de la bugetul de stat. În prezent, instituțiile de învățământ superior finanțate de la bugetul de stat se confruntă cu o puternică criză financiară, deoarece sunt subfinanțate, iar în contextul dat, acestea nu au capacitatea să-și compenseze cheltuielile prin diverse activități antreprenoriale. De aceea, în momentul de față nu putem considera că avem „universități antreprenoriale”, dar putem aspira la acest tip de universitate în viitorul apropiat.

Conform criteriului de proprietate, se disting două tipuri de instituții:

1. Instituții de învățământ superior de stat - 18 unități⁸;
2. Instituții de învățământ superior nestatale - 17 unități⁹.

La acest moment, în Republica Moldova activează 35 de unități de învățământ superior cu drept de a înmatricula studenți și încă două unități care-și instruesc studenții din ultima promoție.¹⁰ Astfel,

⁸ Conform notei informative „Activitatea instituțiilor de învățământ mediu de specialitate și superior la începutul anului de studii 2005 - 2006”, elaborate de Biroul Național de Statistică din Republica Moldova, dată publicității la 15 februarie 2006. Document disponibil în variantă electronică la adresa: http://www.statistica.md/statistics/dat/770/ro/invatamintul_superior_2005_2006.pdf, ultima dată accesat la 17 februarie 2006. Numărul universităților statale crește lent. În anul 2000 numărul acestora era de 15 unități.

⁹ Idem. În anul 2000, în Republica Moldova activau 32 de instituții nestatale de învățământ superior. Prin urmare, constatăm că numărul acestora a scăzut cu 47 %, iar dacă acestea nu vor face față criteriilor de calitate a serviciilor educaționale, numărul acestora va scădea în continuare;

¹⁰ Idem;

statisticile oficiale ale Republicii Moldova demonstrează că procesul de cristalizare a sistemului național de instituții de învățământ superior a reușit. Echilibrarea acestuia s-a putut realiza abia după perioada în care piața serviciilor educaționale universitare s-a aflat într-o stare de nesiguranță, din cauza că se înființau o multitudine de instituții private care înmatriculau studenți, fără a le oferi servicii educaționale de calitate. De aceea se ezita aplicarea Legii 1257-XIII din 16 iulie 1997 cu privire la evaluarea și acreditarea instituțiilor de învățământ din Republica Moldova.

Procesul de reglementare și echilibrare a numărului de universități a putut fi realizat tocmai prin intervenția autorităților guvernamentale. Din cauza centralismului autoritar, a birocrăției excesive, a lipsei *de facto* a autonomiei universitare și a ezitării aplicării criteriului de guvernanță universitară, actorii instituționali, adică universitățile statale și nestatale, nu au avut capacitatea de a-și reglementa propria piață. De aceea, imixtiunea puterii politice era inevitabilă. Ulterior, puterii politice i-a „plăcut” acest rol autoritar pe care acum nu vrea să-l cedeze în favoarea principiului autonomiei și guvernanței universitare.

Un alt fenomen la care asistăm și care poate să se amplifice este cel al „*convertirii*” universităților nestatale în universități de stat. La prima vedere acest fapt pare benefic. Dar, în chintesența lucrurilor, dacă acest proces se va amplifica, atunci vom avea de înțeles că modelul învățământului nestatal a eșuat din cauza lipsei de viziuni și de management strategic, dar și a imixtiunii excesive a puterii politice și guvernamentale în piața serviciilor educaționale. La acest moment încă nu putem considera existența eșecului învățământului superior, deoarece este necesară reglementarea pieței serviciilor educaționale de nivel superior. În cadrul sistemului s-a creat o stare de egalitate. Este un moment propice pentru inițierea implementării modelului consorțiilor universitare.

Conform primei acțiuni a obiectivului 75 din Planul de Acțiuni, pentru aderarea la Procesul Bologna și pentru evaluarea acțiunilor

de post-aderare și ajustare, în Republica Moldova au fost create următoarele instituții:

- Comisia Guvernamentală pentru Monitorizarea Implementării Prevederilor Procesului Bologna;
- Consiliul Național de Formare Continuă;
- Serviciul de Recunoaștere și Echivalare a Actelor de Studii în cadrul Ministerului Educației, Tineretului și Sportului.

La nivelul fiecărei instituții din cadrul sistemului național de învățământ superior au fost create grupuri de promotori ai Procesului Bologna. Aceste grupuri au rolul de a oferi sprijin informativ privind buna implementare a Procesului și a reformei în cadrul respectivelor unități de învățământ superior.

Este îmbucurător faptul că asistăm la o creștere continuă a numărului de studenți, în contextul unei scăderi a numărului populației. În anul de studii 2005/2006, în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova au fost admise 34553 de persoane, pe când în anul de studii 2003/2004 au fost înmatriculați 30150 de studenți. Deci, această tendință este în ascensiune lentă, dar sigură, pe fundalul unei dezvoltări economice. Evaluând din perspectivă cantitativă categoria studenților, constatăm că în ultimul deceniu numărul lor aproape că s-a dublat. De exemplu, în 1997, la 10 mii de locuitori erau 180 de studenți¹¹, pe când în 2005 datele menționează aproximativ 351 de studenți¹². Tendința de creștere demonstrează că accesul la studii universitare devine din ce în ce mai accesibil, iar limitările de vârstă sunt atenuate. La fel, această situație de creștere a numărului de

¹¹ Conform datelor statistice publicate de Biroul Național de Statistică din Republica Moldova, în materialul „Învățământul (1997/1998 – 2004/2005)”, publicat la 27 ianuarie 2005 și disponibil în variantă electronică la adresa: http://www.statistica.md/statistics/dat/742/ro/Invatamint_1997_2005_ro.htm, ultima dată accesat la 21 februarie 2006;

¹² Conform notei informative „Activitatea instituțiilor de învățământ mediu de specialitate și superior la începutul anului de studii 2005 - 2006”, elaborate de Biroul Național de Statistică din Republica Moldova, dată publicității la 15 februarie 2006, document disponibil în variantă electronică la adresa: http://www.statistica.md/statistics/dat/770/ro/invatamintul_superior_2005_2006.pdf, ultima dată accesat la 17 februarie 2006;

studenți ne demonstrează faptul că educația reprezintă o prioritate pentru cetățenii Republicii Moldova. Trebuie de specificat că o parte din banii destinați pentru educație sunt proveniți din transferurile efectuate de către persoanele plecate la muncă peste hotarele Republicii Moldova. Fenomenul migrației forței de muncă scoate în evidență faptul că 13,2% din fluxurile financiare care vin în Republica Moldova sunt orientate spre serviciile educaționale.¹³ Este cert că acest procent va crește, deoarece populația plecată peste hotare la muncă consideră cheltuielile pentru serviciile educaționale drept o investiție de viitor. Pe de altă parte, procesul de masificare a învățământului superior presupune și o apropiere a universităților față de beneficiari. Dar, o consecință negativă este scăderea calității serviciilor educaționale oferite.

Însă, statisticile nu relevă care este ponderea persoanelor admise care au absolvit în același an nivelul secundar de studii și ponderea persoanelor care au fost admise cu diferență între anul absolvirii nivelului de învățământ secundar și anul admiterii în unitatea de învățământ superior. Mai este util de estimat și ponderea persoanelor care studiază concomitent la mai multe facultăți, sau au urmat anterior o altă facultate. Totuși, accesibilitatea studiilor superioare nu este restrictivă, mai ales pentru persoanele care doresc să urmeze studii universitare în regim cu taxă.

Conform structurii învățământului superior din Republica Moldova, încă nu există statistici oficiale publice prin care să se releve ponderea studenților (se au în vedere și studentele, valabil și pentru cazurile ulterioare) pe cicluri de studii și dacă traseele le sunt deschise sau semi-deschise. Prin urmare, este nevoie ca Ministerul de resort să elaboreze studii statistice și sociologice pentru a cunoaște cum stau lucrurile și din acest punct de vedere. Analiza calitativă trebuie să demonstreze cum s-au racordat instituțiile de învățământ superior la

¹³ Această pondere este dedusă din media generală a cheltuielilor lunare ale familiilor cu migranți (în total 2484 lei), conform Studiului „Transferuri de bani de la cetățenii Republicii Moldova, aflați peste hotare la muncă”, Organizația Internațională pentru Migrație – OIM Moldova, Chișinău, decembrie 2004, pag. 60, Tabelul 27, studiu disponibil în variantă electronică la adresa: <http://www.iom.md/index-ro.html>, ultima dată accesat la 10 septembrie 2005;

noile prevederi din punctul de vedere al curriculei, al serviciilor oferite, al participării beneficiarilor în managementul instituțional, aspecte în conformitate cu principiile enunțate în Declarațiile Conferințelor ministeriale ale Procesului Bologna. Studiile cantitative trebuie să se refere la ponderea studenților pe niveluri de studii, la aspectele mobilității academice ș.a. Prin urmare, la acest moment, analizele efectuate din afara sistemului guvernamental, din acest punct de vedere, pot fi complimentare, cu un statut neoficial.

Astfel, se observă că, după 15 ani de tranziție, sistemul rămâne încă anemic, chiar dacă la anumite capitole se evidențiază aspecte pozitive. Concluzia acestui subcapitol este că în momentul de față sistemul național de învățământ superior este parțial ajustat la prevederile și obiectivele Procesului Bologna. În următoarele subcapitole vom observa cum sunt aplicate, din punct de vedere sectorial, acțiunile prevăzute în obiectivele 75 și 76 ale Planului de Acțiuni.

1.2 . Iceberg-ul autonomiei universitare.

Pentru acest subcapitol vom utiliza o metaforă care, într-o anumită măsură, reflectă starea de lucruri în învățământul superior din Republica Moldova. Această opțiune se explică prin faptul că una se declară, ceea ce reprezintă iceberg-ul în totalitate, și alta se implementează în realitate, ceea ce ar fi partea din iceberg pe care o vedem deasupra apei.

Urmărind exemplul României, unde acest principiu funcționează deja de peste un deceniu, s-a constatat că instituțiile de învățământ superior încă nu au reușit să beneficieze de totalitatea prevederilor autonomiei universitare. Este interesantă situația în care, odată cu inițierea discuțiilor privind reformarea sistemului de învățământ superior, universitățile au reacționat imediat pentru păstrarea acestui principiu așa cum a fost stipulat inițial. Unele propuneri au fost formulate în vederea

îmbunătățirii prevederilor legale, cu precădere acolo unde este cazul. Rodarea în decursul unui deceniu a acestui principiu a adus sistemului superior de învățământ românesc mai multe beneficii în ceea ce privește dezvoltarea calității actului educativ, al managementului instituțional, al participării la dezvoltarea societății și la implementarea practicilor unei veritabile economii de piață. Totuși, s-a cunoscut și partea negativă a principiului în cauză: o alocare dezechilibrată a resurselor la nivelul structurilor instituționale, decizii contrare prevederilor legale și o incompatibilitate dintre managementul instituțional al universităților. Dar, din aceste excese s-a învățat. Acum, în ceea ce privește autonomia universitară, în sistemul românesc de învățământ superior situația este clară și devine explicabil faptul de ce la sfârșitul lunii februarie 2006 s-a manifestat un val puternic împotriva limitării acestui principiu de către Ministerul Educației și Cercetării.

Legea Învățământului din Republica Moldova are aceeași durată de aplicabilitate ca și cea românească, adică mai mult de un deceniu. Această Lege prevede autonomia universitară prin Art. 49, care stipulează că „*instituțiile de învățământ superior de stat pot obține statutul de autonomie universitară în modul stabilit de Guvern*”. Constatăm cu regret că, după un deceniu de aplicare și modificare a Legii în cauză, această reglementare, care trebuia să fie elaborată și aprobată de Guvern, nu s-a realizat. Mai mult decât atât, după un an de la semnarea și aplicarea Planului de Acțiuni și de la aderarea la Procesul Bologna, în Republica Moldova nu s-a schimbat nimic din acest punct de vedere. Or, în prima acțiune din obiectivul 75 al Planului de Acțiuni este specificată, ce-i drept între paranteze, următoarea cerință: „*promovarea unei autonomii mai mari a Universităților*”. În timpul modificării rapide a Legii Învățământului din mai-iulie 2005 se putea depune și un efort pentru ajustarea sistemului de învățământ superior și a autonomiei universitare. Dar, acest capitol nu a constituit o prioritate. Explicația a venit ulterior și aceasta se fundamenta pe faptul că noul cadru legislativ va aborda acest principiu dintr-o viziune mult mai actuală. Într-adevăr, în proiectul de Lege a

Învățământului Superior, publicat în august 2005, principiul autonomiei universitare este considerat unul dintre cele trei principii fundamentale ale organizării sistemului de învățământ superior. Acest aspect este stipulat în Art.11 din respectivul proiect de lege. Totodată, același proiect de Lege definește, la Art. 13, ce este autonomia universitară. Astfel, această autonomie este percepută ca „*libertate de decizie a instituției de învățământ superior față de organizațiile statale sau politice în probleme care privesc structura instituției, conceperea și desfășurarea activității de învățământ, de cercetare, administrativă, financiară ...*”

Constatarea analitică asupra prevederilor din Art.13 al proiectului de Lege denotă că articolul în cauză reprezintă doar o specificare de bune intenții, mai mult cu scop declarativ decât de reglementare a mecanismelor prin care principiul respectiv va fi aplicat. Prin urmare, dacă respectivul Cod de Legi va fi adoptat în lectura proiectului dat publicității, atunci, după ce acesta va intra în vigoare, va fi nevoie să se elaboreze o reglementare specială a Guvernului. Numai atunci principiul va putea deveni aplicabil *de facto*.

Guvernarea, prin intermediul Ministerului Educației, Tineretului și Sportului, a promis că în primul trimestru al anului 2006 Codul de legi din domeniul educațional va fi înaintat Guvernului pentru aprobare și Parlamentului pentru adoptare.¹⁴ Programul de modernizare a sistemului educațional din Republica Moldova, la Capitolul II, Obiectivul 3, prevede ca respectivul Cod de legi în domeniul învățământului, va fi lansat în luna octombrie 2006, după adoptarea de către Parlament, prin organizarea unei Conferințe naționale.¹⁵ Deja, Comisia Parlamentară pentru cultură, știință, învățământ și mijloace de informare

¹⁴ După articolul „Proiectul Codului de legi în domeniul învățământului este expertizat de Consiliul Europei” publicat de portalul Alma Mater la 27 decembrie 2005. Articol accesibil în variantă electronică la adresa: <http://www.almamater.md/news/1117/index.html>, ultima dată accesat la 04 aprilie 2006;

¹⁵ Documentul este accesibil pe site-ul oficial al METS la adresa: [http://www.edu.md/files/unsorted/Programul%20de%20modernizare%20a%20sistemului%20educational%20\(ro\).doc](http://www.edu.md/files/unsorted/Programul%20de%20modernizare%20a%20sistemului%20educational%20(ro).doc), ultima dată accesat la 04 aprilie 2006;

în masă a acordat avizul său pozitiv. Iar, raportul anual¹⁶ efectuat de către Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova prezintă inițiativa Codului de legi ca un succes al mediului guvernamental. Rămâne de observat cum se vor desfășura dezbaterile pe marginea Codului de legi din domeniul educațional în cadrul ședințelor în plen a Parlamentului.

Iată de ce metafora din titlul subcapitolului curent este cea mai relevantă metodă pentru relatarea stării de fapt din perspectiva autonomiei universitare. De aceea, ezitarea aplicării principiului autonomiei universitare dăunează sistemului de învățământ superior prin următoarele aspecte:

- Din punct de vedere juridic:
 - Principiul funcționării instituțiilor de învățământ superior, pentru profit sau non-profit, nu este foarte clar;
 - Instituțiile de învățământ superior nu-și pot îndeplini calitatea de instituții ordonatoare de credite și de accesare directă a granturilor;
 - Sunt dependente de structuri intermediare ale Ministerului.¹⁷
- Din punct de vedere managerial:
 - Nu există o delimitare clară a conducerii academice față de cea administrativă;
 - Independența decizională este neaplicabilă;
 - Beneficiarilor nu le este garantat accesul la procesele de decizie strategică;

¹⁶ A se vedea proiectul Raportului de Implementare a Planului de Acțiuni pentru anul 2005, pag. 27. Raport accesibil în variantă electronică la adresa: http://www.mfa.md/Ro/IntegEur/Documente/Raport_Anual_proiect_26.01.2006.doc, ultima dată accesat la 04 aprilie 2006;

La momentul elaborării studiului Raportul se afla încă în stadiu de proiect fiind înaintat dezbaterilor publice;

¹⁷ De exemplu, în ceea ce privește cercetarea universitară, instituțiile de învățământ superior sunt dependente de Academia de Științe a Republicii Moldova;

- Nu există instrumente de măsurare a eficienței instituționale și a modului de îndeplinire a misiunii instituției;
 - Nu este garantat un cadru transparent de selectare, promovare și motivare a personalului administrativ și a corpului academic;
 - Relaționarea externă este intermediară;
 - Nu se pot crea consorții universitare.
- Din punct de vedere financiar:
 - Distribuția fondurilor direcționate de la Bugetul de Stat și din sursele extra-bugetare este condiționată excesiv, ceea ce limitează buna lor gestionare;
 - Nu există un mecanism clar și eficient de finanțare/ subvenționare a costurilor/ cheltuielilor de studiu și de sprijinire a studenților coroborant cu situația la nivelul fiecărei instituții de învățământ superior, conform principiului subsidiarității instituționale;
 - Nu există un mecanism clar de ponderare a resurselor financiare conform principiului necesităților și costurilor.
 - Din punct de vedere curricular:
 - Nu există o libertate deplină în ceea ce privește stabilirea planurilor de învățământ;
 - Nu există un cadru prin care să se poată realiza anumite programe de învățământ continuu;
 - Din punctul de vedere al selectării studenților:
 - Universitățile nu au posibilitatea să-și selecteze viitorii studenți în baza criteriilor proprii, conform profilului vocațional și a congruenței acestora cu universitatea respectivă¹⁸;

¹⁸ Chiar dacă Ministerul de resort acordă libertate în ceea ce privește selectarea viitorilor studenți, în realitate aplicarea acestei opțiuni este limitată și condiționată;

- Nu este garantat un cadru transparent de selectare a viitorilor studenți și de promovare academică a acestora;

Studenții nu au încredere în structurile instituțiilor de învățământ în cadrul cărora își efectuează studiile. Prin urmare, nu se implică pe deplin în procesul de studiu și nici în procesul de administrare a respectivei instituții de învățământ superior.

Aceste constatări sunt doar câteva dintr-o multitudine. Iar, trenarea stării de fapt va stimula mai degrabă sucombarea sistemului decât dezvoltarea lui. Prin urmare, asumarea obligației de promovare a unei autonomii mai largi în rândul instituțiilor de învățământ superior, conform obiectivului 75, a fost realizată parțial și mai mult declarativ decât prin reglementări legale, adoptate și aplicate în realitate. Vom observa în subcapitolul patru care sunt consecințele neaplicării acestui principiu din prisma relaționării mediului de învățământ superior cu alte instituții societale.

1.3. Mobilitatea academică internă și externă.

Conform principiilor și obiectivelor Procesului Bologna, aspectul mobilității este una din modalitățile principale prin care poate fi garantată și realizată schimbarea mentalităților și a abordărilor. Conform Declarației de la Bologna din mai 1999, mobilitatea academică atât a cadrelor didactice, cât și a beneficiarilor reprezintă cel de-al patrulea obiectiv. La fiecare conferință ministerială acest dezi-derat a fost discutat amănunțit și s-au efectuat anumite recomandări sectoriale.

Mobilitatea academică europeană nu a ocolit Republica Moldova. Anterior intrării în vigoare a Planului de Acțiuni și a aderării la Procesul Bologna, Republica Moldova a cunoscut o relativă participare la programele comunitare de mobilitate academică. Conform datelor

comunicate de reprezentanții Ministerului Educației, Tineretului și Sportului și a Oficiului Tempus din Moldova, în perioada 2001 – 2005 cadrele didactice din Republica Moldova au beneficiat de implementarea a 47 de proiecte prin care s-au desfășurat acțiuni de mobilitate în statele din Europa de Vest. Bugetul acestor proiecte este de aproximativ 170 mii €. ¹⁹ În ceea ce privește participarea la programele comunitare, din 2002 până în mai 2005, instituțiile de învățământ superior au beneficiat de peste 81 de proiecte comunitare specifice dezvoltării sistemului de învățământ superior, în valoare totală de peste 14 mln. €. La fel, spre sfârșitul anului 2005, au fost anunțate rezultatele Joint European Projects la care Republica Moldova a participat cu 3 proiecte în valoare de 900.000 €. Din statisticile prezentate de Oficiul Tempus în Republica Moldova, reiese că instituțiile de învățământ superior participă activ la depunerea de proiecte prevăzute în grila de finanțare a Programului TEMPUS II.

Este observabil faptul că demersurile efectuate de autoritățile guvernamentale în perioada de post-aderare la Procesul Bologna, în vederea ajustării cadrului legislativ și instituțional pentru o mobilitate academică mai intensivă, au fost numeroase. Poate că este unul din cele mai de succes aspecte ale etapei de post-aderare. Astfel, se pot enumera următoarele acțiuni:

- Începând cu promoția anului 2005 fiecărui absolvent i se eliberează în mod obligatoriu Suplimentul la Diplomă, conform modelului unic european, care este avizat de CEPES-UNESCO;
- S-a definitivat și oficializat implementarea obligatorie a Sistemului European de Credite Transferabile - ECTS la nivel de fiecare instituție în parte. Unele instituții exersează acest sistem deja de câțiva ani. În acest sens, a fost

¹⁹ Conform discursului susținut de Viorelia Bătrânac-Moldovan la Seminarul Internațional „Dinamica Procesului Bologna în Republica Moldova”, document disponibil în variantă electronică la adresa: <http://www.almamater.md/articles/1083/index.html>, ultima dată accesat la 17 februarie 2006;

adoptat Ghidul de implementare a Sistemului Național de Credite de Studiu, prin care se asigură întregul suport normativ pentru ca respectivele credite să fie alocate conform prevederilor stabilite și care funcționează la nivelul statelor implementatoare ale Procesului Bologna;

- S-a reușit semnarea a peste 40 de acorduri internaționale dintre Ministerul Educației, Tineretului și Sportului și alte instituții internaționale similare;
- Au fost stabilite relații de cooperare cu Agențiile de Acreditare din România, Ucraina și Federația Rusă privind schimbul de experți în domeniul specializărilor arte plastice, muzică, teatru ș.a.;
- A fost restabilit dialogul cu Ministerul Educației și Cercetării de la București, în vederea semnării Protocolului Bilateral din domeniul educațional.

Deci, din acest punct de vedere Ministerul și-a realizat în mare parte obligațiile. Acum, depinde foarte mult de instituțiile de învățământ superior dacă vor reuși să aplice în practică acțiunile în cauză. În acest sens, este nevoie de o cooperare mai strânsă între instituțiile de învățământ superior. Prin cooperare și schimb de experiență acestea au posibilitatea să învețe și să aplice mult mai ușor prevederile de reformare a sistemului de învățământ superior.

Pe de altă parte, Ministerul Educației, Tineretului și Sportului specifică²⁰ faptul că la acest capitol mai are încă multe de făcut. Astfel cele mai importante acțiuni sunt îndreptate în următoarele direcții prioritare:

- conceperea și implementarea unui sistem compatibil de recunoaștere a actelor de studii eliberate de instituțiile de învățământ superior străine;

²⁰ A se vedea Obiectivul 12 din cadrul Programului de modernizare a sistemului educațional din Republica Moldova, Aprobat prin HG nr. 863 din 16 august 2005.

- stabilirea a cât mai multe Protocoale Bilaterale cu statele membre sau asociate ale UE;
- conceperea unui cadru adecvat de selectare a beneficiarilor programelor de mobilitate academică și de cooperare cu diversele instituții interne și externe non-guvernamentale, care facilitează procesul de mobilitate academică.

Totuși, în vederea unei analize sintetice care să reflecte situația Republicii Moldova, este nevoie să observăm cum și prin ce mecanisme se realizează actualmente procesul de mobilitate. Astfel, pentru Republica Moldova deosebim trei modalități de mobilitate academică:

- Prima modalitate a mobilității academice este cea mai simplă și mai obișnuită dintre toate și se desfășoară în interiorul instituției de învățământ superior, de la o facultate la alta etc. Aceasta ține, în mare parte, de reglementările interne ale universității respective și se coroborează cu prevederile legale existente;
- A doua modalitate este mobilitatea dintre universități la un nivel intern al statului. Deci, aceasta se reglementează la nivel național și cuprinde gradul de compatibilizare curriculară, chiar dacă actul de mobilitate se desfășoară în cadrul aceleiași specializări. Parteneriatele și acordurile dintre universități sunt binevenite pentru desfășurarea acestor tipuri de mobilități. Actualmente în Republica Moldova este posibilă această formă de mobilitate academică, dar, sociologic vorbind, nu sunt cunoscute motivele și factorii care influențează acest fenomen.
- A treia modalitate este mobilitatea academică în afara statului. Acest tip se reglementează la nivel de acorduri multilaterale sau bilaterale externe. Din acest considerent putem distinge următoarele tipuri de mobilitate academică externă:

- Mobilitatea academică externă unilaterală – este facilitată de guvernele statelor sau de către o serie de instituții guvernamentale și non-guvernamentale. În acest caz nu este stabilită o condiție de necesitate a existenței unei colaborări pe linie guvernamentală cu statul din care se efectuează mobilitatea. Astfel, Republica Moldova are experiența cooperării cu mai multe state europene și cu o serie de instituții non-guvernamentale de acest gen (de exemplu, bursele acordate de Fundația Soros pentru mobilitatea externă). De multe ori Ministerul de resort demonstrează o atitudine reticentă față de acest tip de mobilitate, fapt ce dăunează imaginii externe și motivării instituțiilor academice externe să mai continue cooperarea cu instituțiile omoloage din Republica Moldova. În această categorie poate fi inclusă și oferta educațională a Guvernului României pentru tinerii cetățeni moldoveni, după ce în 2002 a fost sistat dialogul bilateral. Trebuie specificat faptul că România este statul care oferă cele mai multe burse tinerilor cetățeni ai Republicii Moldova, fără a prezenta anumite condiționări de tip etnic.
- Mobilitatea academică externă bilaterală – aceasta se realizează conform criteriilor de reciprocitate și reciprocitate. Așa cum am specificat anterior, la acest moment pentru Republica Moldova sunt în vigoare peste 40 de acorduri bilaterale din domeniul educațional. În baza acordurilor respective în anul 2005 în Republica Moldova au fost admiși 110 studenți străini și au plecat 340 de tineri cetățeni ai Republicii Moldova.²¹
- Mobilitatea academică externă multilaterală – acestei categorii îi sunt specifice diversele tipuri de înțelegeri

²¹ După articolul „Moldova a semnat până în prezent 40 de tratate internaționale în domeniul învățământului”, publicat de portalul Alma Mater, la 05 ianuarie 2006. Articol accesibil în variantă electronică la adresa: <http://www.almamater.md/news/1129/index.html>, ultima dată accesat la 04 aprilie 2006;

multilaterale. Acordurile comunitare europene, prin derularea Programelor comunitare educaționale, sunt cele mai plauzibile. Putem menționa Programele TEMPUS, Socrates ș.a. Dar, la nivelul Europei Centrale funcționează Programul CEEPUS (Central European Exchange Program for University Studies). Din păcate, Republica Moldova nu s-a implicat în acest ultim program. Începând cu anul 2005, Republica Moldova participă în mod direct la programul Erasmus Mundus, iar de selecția candidaților răspunde Ministerul de resort. Este foarte important dialogul dintre universități astfel încât acestea să stabilească parteneriate, bilaterale sau multilaterale și să depună proiecte pentru programele comunitare.

Conform acestei tipologii, este foarte greu de apreciat care este numărul beneficiarilor programelor și acțiunilor de mobilitate academică internă și externă. Oricum, este cert că acesta nu este foarte mare și că în viitorul apropiat trebuie să crească considerabil. Mulți dintre tinerii cetățeni ai Republicii Moldova, care acceptă să emigreze pe criterii academice, accesează individual diverse burse de studiu. În acest caz rolul instituțiilor guvernamentale din Republica Moldova este minim. Dar, acestea pot încuraja, prin diverse programe atractive, reîntoarcerea tinerilor plecați pe criteriile de mobilitate academică.

În concluzia prezentului subcapitol, constatăm că, din punctul de vedere al mobilității academice, lucrurile nu stau atât de prost ca în alte privințe. Rolul instituțiilor guvernamentale este de a crea un cadru potrivit pentru procesele de mobilitate, iar cel al instituțiilor de învățământ superior este de a dezvolta parteneriate strategice și durabile cu alte instituții similare din țară și din străinătate. Este evident faptul că tendințele de afirmare pe plan extern încep să se evidențieze, de aceea, aderarea la Procesul Bologna a reprezentat conectarea definitivă și ireversibilă a Republicii Moldova la circuitele și mobilitățile academice continentale.

1.4. Paradoxul participării beneficiarilor la guvernarea universitară.²²

Conceptul de guvernare universitară nu este chiar atât de nou pentru spațiul academic din Europa de Vest. În 1988, odată cu inițierea și implementarea documentului Magna Charta Universitatum, s-a evidențiat necesitatea de a crea un cadru de cooperare între universități ca și instituții și restul spațiului societal. Acest fapt denotă că autonomia universitară se referă mai degrabă la relaționarea sistemului de învățământ superior cu autoritățile guvernamentale. Restul spațiului societal rămâne izolat de universități. De aceea, conceptul de guvernare universitară are menirea să îndeplinească acest rol. Prin urmare, conceptul în cauză reprezintă relaționarea sistemului de învățământ superior cu întregul spațiu societal. Deci, se observă existența unei interdependențe puternice între principiul de autonomie universitară și cel de guvernare universitară.

Conceptul de guvernare universitară este foarte complex și de multe ori se confundă cu ceea ce numim managementul instituțional. De la inițierea Procesului Bologna (1998) până la Conferința de la Bergen, discuțiile s-au focalizat mai mult pe aspectele ce țin de fundamentarea Spațiului European al Învățământului Superior prin compatibilizarea ciclurilor universitare, implementarea ECTS, conceptualizarea criteriilor de calitate în învățământul superior, intensificarea mobilității academice în cadrul spațiului european. Odată ce, în mare parte, aceste aspecte au fost reglementate, iată că experții europeni în domeniu au considerat oportună declanșarea dezbaterilor conceptuale privind guvernarea universitară astfel încât aceasta să devină un pilon de bază pentru definitivarea SEIS până în 2010. De aceea, prin buna implementare și asigurare a principiului de guvernare universitară, instituțiile de învățământ superior din cadrul SEIS vor avea posibilitatea să-și demonstreze caracterul indispen-

²² În terminologia actuală se obișnuiește utilizarea conceptului de guvernare universitară, ceea ce creează o confuzie terminologică cu procesul de guvernare a puterii politice. Iată de ce, este mai potrivită delimitarea conceptului prin termenul de guvernare. De exemplu, mediul academic care este interesat de aplicabilitatea acestui principiu deja obișnuiește uzitarea acestui termen;

sabil în procesul dezvoltării socio-economice a societăților europene, fie că sunt parte componentă a UE, fie că sunt asociate sau vecine acesteia.

Conform principiului, autonomia universitară are rolul de a asigura calitatea serviciilor, iar guvernanta - puterea instituțională a întregii arhitecturi universitare europene. Prin urmare, guvernanta universitară are o aplicabilitate tridimensională:

- a) la nivelul instituției de învățământ superior ca și parte componentă a unui sistem național;
- b) la nivelul sistemului național de învățământ superior ca și parte componentă a sferelor instituționale ale statului național și ca parte componentă a SEIS;
- c) la nivelul SEIS ca și parte componentă a unui sistem instituțional complex comunitar și ca o componentă a întregului sistem global.

Într-o asemenea dimensiune este important ca schimbările esențiale să se producă la nivelul de bază, adică la nivelul instituțiilor universitare. Iar nivelul superior, în acest caz, are obligația de a crea un cadru favorabil de interacțiune între universități și alte instituții guvernamentale sau non-guvernamentale (pentru profit sau non-profit).

Prin excelență, guvernanta universitară presupune o strânsă simbioză între componentele manageriale, instituționale, politice, economice, culturale, spirituale și de mediu ale spațiului societal. Astfel, contează foarte mult care este nivelul de dezvoltare al respectivului cadru societal, în care funcționează instituțiile de învățământ superior. La nivel universitar, guvernanta presupune următoarele trei elemente primordiale:

- permisivitatea și recunoașterea participării studenților / beneficiarilor la procesul decizional și managerial al instituțiilor de învățământ superior;
- instituirea și susținerea transparenței în structurile decizionale la nivel de fiecare departament al instituției de învățământ superior;

- crearea unui cadru de interacțiune și de schimb continuu de experiență / opinii cu stakeholderii respectivei instituții de învățământ superior.

După această sintetică prezentare a principiului de guvernanză universitară este necesar să observăm ce se întâmplă din acest punct de vedere în Republica Moldova și cum se intersectează acest principiu cu activitățile prevăzute în Planul de Acțiuni. Anterior etapei de aderare la Procesul Bologna, în spațiul autohton, despre conceptul de guvernanză universitară s-a discutat tangențial și de cele mai multe ori doar declarativ, fără să se i-a în considerare îmbunătățirea stării de fapt. Excepție fac unele inițiative ale universităților prin care s-a acceptat participarea studenților la lucrările Senatelor, având o cotă-parte de reprezentativitate, structuri cu rol consultativ organizate de studenți, coduri de conduită universitară²³ etc. Dar, în realitate s-a evidențiat o problemă stringentă și anume cea a autonomiei universitare. Dacă instituțiile respective nu beneficiază de o autonomie care să corespundă prevederilor Magna Charta Universitatum, atunci orice inițiativă venită din partea stakeholderilor este sortită eșecului. Cauza rezidă în faptul că aceste inițiative nu pot fi realizate, deoarece cadrul legal este restrictiv. Mai mult decât atât, declarativ, corpul managerial academic și administrativ acceptă asemenea inițiative, dar ele sunt cenzurate și limitate, mai ales când aceste inițiative propun reformarea anumitor activități, procese sau prevederi. Dacă ar exista un cadru garantat al autonomiei universitare, atunci relația decident – beneficiar s-ar fundamenta pe transparență și echitate socială.

Aplicabilitatea principiului de guvernanză universitară, conform chintesenței sale conceptuale, va revoluționa sistemul. Și în acest caz, vom asista la o serie de schimbări favorabile, dacă stakeholderii vor accepta să-și asume responsabilități pe care să le realizeze. Dar,

²³ Un exemplu relevant este Codul de Conduită Universitară, lansat la 29 noiembrie 2005 de către Organizația „Studentus Incorruptus” (conform comunicatului de presă „Lansarea Codului de Conduită Universitară de către Studentus Incorruptus”, publicat de Agenția de Știri INFOTAG, la 29 noiembrie 2005, disponibil în variantă electronică la adresa: http://www.infotag.md/press_release_ro/9860/, ultima dată accesat la 01 martie 2006;

am amintit în primul subcapitol de două prevederi recente ale Ministerului Educației, Tineretului și Sportului, prin care o categorie considerabilă din stakeholderii serviciilor educaționale este oprită de a se implica în activitatea instituțiilor de învățământ (este vorba despre Ordinul Ministrului Educației, Tineretului și Sportului, nr. 422 din 19 septembrie 2005 și despre Dispoziția nr. 787 din 02 noiembrie 2005²⁴). Într-o asemenea situație asistăm la un paradox: pe de o parte, se declară o descentralizare accentuată a sistemului educațional, pe de altă parte, în realitate, are loc încapsularea acestuia. Prin urmare, asistăm la o acțiune contrară celor asumate, prin implementarea Planului de Acțiuni cu referire la obiectivele 75 și 76, și anume: „*Implicarea reprezentanților societății civile și a partenerilor sociali în reformarea învățământului secundar profesional și a celui superior*”.

În timp ce pe plan extern se poartă dezbateri referitoare la modul cum trebuie să fie aplicat acest principiu în viitorii ani, Republica Moldova are ocazia să implementeze din start aceste prevederi. Un exemplu veritabil în acest sens ne pot servi cazurile Georgiei, Macedoniei sau Serbiei, state similare Republicii Moldova din multe puncte de vedere. Observăm că după Conferința Ministerială de la Bergen, unde s-a desfășurat o sesiune paralelă privind autonomia și guvernanta instituțională a universităților, discuțiile s-au animat simțitor. Spațiul public a cunoscut mai multe intervenții ale experților în domeniu, precum și o serie de propuneri venite din partea beneficiarilor. Mai mult, la 22-23 septembrie 2005 Consiliul Europei a organizat o conferință internațională cu tema „Higher Education Governance, between democratic culture, academic aspirations and market forces”, la care a participat și o reprezentantă din Republica Moldova, în calitate de actor decizional al unei universități nestatale²⁵.

²⁴ După Dorina Baltag, „De ce Ministerul Educației restrânge dreptul la autonomie al instituțiilor de învățământ?”, Revista Forum Civic, nr. 7 (1), ianuarie-februarie 2006, pag. 5. Articolul este disponibil în format electronic la adresa: http://www.ong.md/files/ong.md/public/ForumCivic/Forum_Civic_7_2006.pdf, ultima dată accesat la 01 martie 2006;

²⁵ După Ana Guțu, „Guvernarea în învățământul superior”, material publicat de Ministerul Educației, Tineretului și Sportului la 28 septembrie 2005 și disponibil în variantă electronică la adresa: <http://www.edu.md/files/unsorted/articol.doc>, ultima dată accesat la 28 februarie 2006;

În Republica Moldova discuțiile privind guvernanța universitară s-au intensificat odată cu lansarea pentru dezbatere publică a Codului de Legi din domeniul educațional. Din perspectiva guvernanței universitare acesta vine cu multe aspecte inovatoare, dar ca și în cazul principiului autonomiei universitare, nu va putea fi realizat, deoarece este încă incomplet și nu se referă la ultimele abordări europene din domeniu.

În concluzie, pentru redresarea stării de fapt și ralierea la practicile vest-europene, pentru ca principiul guvernanței universitare să devină aplicabil, este nevoie să se asigure în primul rând un cadru potrivit pentru exercitarea principiului de autonomie universitară.

Ca o concluzie a acestui prim capitol putem sintetiza că sistemul de învățământ superior din Republica Moldova este :

- Complex, dar inert și refractar la reformă;
- Dominat de practicile dependenței financiare²⁶;
- Pregătit de schimbare numai la nivelul declarațiilor;
- Deschis, dar și reticent la soluțiile venite din exteriorul mediului instituțional;
- Incremental la aplicarea prevederilor managementului strategic și a principiilor antreprenoriatului academic;
- Lipsit de o piață liberă și transparentă a forței de muncă;
- Refractar la implicarea structurilor societății civile în actul educațional;
- Cu o mobilitate academică internă inexistentă și una externă încă redusă;
- Cu un nivel ridicat de corupție;

După asemenea constatări, este greu de închipuit faptul că în viitorul apropiat sistemul de învățământ superior se poate armoniza pe deplin cu prevederile și standardele statelor membre ale Uniunii Europene și va putea respecta întocmai obiectivele și recomandările enunțate prin Conferințele Ministeriale ale Procesului Bologna. De aceea, este nevoie ca procesul de reformare să fie aplicat în continuare fără ezitare și fără abateri radicale de la concepția reformei.

²⁶ Aplicat de guvernare și, în același timp, de universități în parte;

CAPITOLUL II

Politica de tineret: analiza situației de fapt

2

Al doilea capitol al studiului analizează modul în care este implementată politica de tineret în contextul realizării Planului de Acțiuni. Este un capitol mai redus decât cel precedent, deoarece acest domeniu este mai restrâns și mai simplificat, iar în sensul schimbărilor, este mult mai dinamic decât domeniul învățământului superior. În mare parte, acesta se auto-reglementează pe un fundal de consolidare continuă. Astfel, capitolul este structurat în trei subcapitole.

Primul subcapitol se referă la pătrunderea prin validare a metodei de educație non-formală în sistemul educațional formal și extracurricular autohton, precum și la anumite aspecte calitative ale situației existente.

Cel de-al doilea subcapitol analizează modul de implementare în Republica Moldova a politicii de tineret și care este rolul societății civile din domeniul tineret în acest proces. Totodată, realizăm caracteristica scurtă a acestui domeniu ca și parte componentă a societății civile și identificăm prin ce anume s-a remarcat acesta pe arena socio-politică internă și externă.

Cel de-al treilea subcapitol se referă la modul cum sunt implementate în Republica Moldova programele, proiectele și acțiunile privind cetățenia participativă și cea europeană. Vom vedea dacă această responsabilitate aparține instituțiilor educaționale guvernamentale sau celor non-guvernamentale.

Planul de Acțiuni prevede o serie de pași pe care Republica Moldova ar trebui să-i parcurgă în vederea unei participări mai active la programele de tineret ale UE, o intensificare a schimburilor de tineret și o cooperare în domeniul instruirii non-formale. Prin urmare, acest capitol se referă la ultimele două acțiuni ale obiectivului 76 și, tangențial, la acțiunea a treia din obiectivul 75 al Planului de Acțiuni.

2.1. Validarea educației non-formale în contextul educațional din Republica Moldova.

Experții din domeniul educațional consideră că pentru societățile în tranziție metoda educațională non-formală este cea mai potrivită pentru motivarea indivizilor de a fi activi, participativi și de a-și asuma roluri pro-active în comunitățile din care fac parte. Acest tip de educație este complementar educației formale și nu are o finalitate certificată¹. În schimb, rezultatul acestuia se observă în timp, prin transformarea comunităților în zone prospere, cu o dezvoltare economică, socială și culturală sustenabilă. Astfel, pentru a urmări aplicarea și validarea educației non-formale în Republica Moldova, vom face o prezentare sintetică a situației la nivel european.

În ultimul timp, nu numai în Republica Moldova, dar și în întregul spațiu european se discută accentuat despre educația non-formală. Printre instituțiile internaționale, pionierul preocupat cel mai mult de buna implementare și de promovarea acestui tip de educație este considerat Consiliul European. Dar, din punct de vedere politic și economic, UE a intensificat promovarea acestei modalități prin Comunicarea de la Consiliul European de la Lisabona, din martie 2000. Apoi, a urmat Declarația de la Copenhaga din noiembrie 2002, prin care s-a

¹ Conform Cadrului European al Calificărilor în perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți finalitatea certificată se referă la „procesul de validare formală a cunoștințelor, deprinderilor și competențelor dobândite de o persoană, în urma unei proceduri de evaluare”;

invocat necesitatea elaborării unui set comun de principii privind validarea educației non-formale și informale, cu scopul creării unei comparabilități mai mari între statele membre în procesul de creare a unui cadru european al calificărilor. La nivelul UE procesul de recunoaștere a educației non-formale este denumit validare și este considerat a fi un proces indispensabil pentru politicile de educație, tineret și instruire.² La acest nivel există o cooperare între Comisia Europeană și Consiliul Europei, care se realizează fie direct, prin programe și acțiuni comune, fie indirect, prin intermediul anumitor actori sociali (de exemplu: Forumul European de Tineret).

Chiar dacă educația non-formală este analizată și evaluată anual, este lansată discuția despre un posibil cadru european al calificărilor din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți. Experții europeni în domeniu încă își mai pun unele întrebări³ cum ar fi:

- Care este semnificația educației non-formale ca un complement al educației formale?
- Care este semnificația lucrului cu tineretul în procesul discuțiilor de validare a educației non-formale?
- Cum poate fi recunoscută educația non-formală fără inițierea și desfășurarea unui proces de formalizare excesivă?
- Cum se poate crea o complementaritate între sistemul formal și cel non-formal de educație?

Observăm că aceste prerogative sunt la ordinea zilei la nivelul UE și încă nu este elaborat un cadru unic al procesului de validare, dar

² A se vedea: Draft Conclusions of the Council and of the representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council on Common European Principles for the identification and validation of non-formal and informal learning, Brussels, 18 Mai 2004. Documentul este accesibil în variantă electronică la adresa: http://www.austriayouthevent2006.at/cms/youthevent/attachments/4/5/6/CH0598/CMS1133445762296/council_identification_and_validation_of_non-formal_and_informal_learning.pdf

³ Aceste demersuri stau la baza responsabilităților din domeniile educație, tineret și instruire ale Președinției Consiliului European, deținută de Austria;

este cert că statele membre și cele asociate au inițiat un schimb intens de experiență. Prin respectivul schimb de experiență s-a reușit realizarea unui document adresat DG Educație și Cultură a Comisiei Europene, intitulat „European Inventory on Validation of non-formal and informal learning”. Raportul a fost înaintat în septembrie 2005, după o prezentare preliminară în 2004, iar în prezent se lucrează pentru definitivarea documentului prin care să se reglementeze un cadru european de validare a educației non-formale. Acest document se bazează pe patru principii fundamentale, recomandate de Comisia Europeană prin draftul Concluziilor Consiliului UE din 18 mai 2004. Simplificate, acestea sunt:

1. *Accepțiunea individuală* – fiecare persoană este liberă să aleagă modelul educațional potrivit, ceea ce necesită asigurarea unei echități în procesul de accesare și practicare. Totodată, este necesar de asigurat confidențialitatea fiecărui beneficiar în parte;
2. *Responsabilitățile partenerilor / beneficiarilor* – aceștia trebuie să-și asume anumite responsabilități în ceea ce privește competențele obținute, calitatea serviciilor prestate, informarea, orientarea și consilierea continuă;
3. *Încrederea* – mecanismele validării trebuie să fie corecte, transparente și în conformitate cu prevederile privind asigurarea calității în învățământul superior;
4. *Credibilitatea și legitimitatea* – educația non-formală trebuie să corespundă intereselor legitime și să ofere un cadru de participare echitabilă și imparțială tuturor beneficiarilor interesați. Evaluatorii trebuie să dea dovadă de competențe profesionale specifice pentru acest domeniu.

Referindu-ne la actorii care facilitează validarea educației non-formale,

observăm existența unui spațiu tridimensional⁴:

- a. dimensiunea guvernamentală (politică);
- b. dimensiunea socială;
- c. dimensiunea individuală.

În cadrul sistemului educațional aceste trei dimensiuni converg, imprimând, într-un oarecare mod, spectrul educației non-formale.

Un alt document aflat în proces de examinare este *Cadrul European al Calificărilor în perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți*. Odată definitivat, acesta va deveni un meta-cadru⁵ prin care se va contribui la creșterea transparenței și la sprijinirea încrederii reciproce în procesul de corelare. Cadrul va fi implementat voluntar, fără careva responsabilități legale. Pe lângă aceasta, la nivel comunitar deja se aplică Directiva privind calificările profesionale. Adoptată la 6 iunie 2005, Directiva în cauză este obligatorie pentru statele membre și înlocuiește alte 15 directive care erau până nu demult în vigoare.

La nivel pan-european, Consiliul Europei a elaborat în variantă preliminară *Portofoliul European pentru lucrătorii de tineret și tinerii lideri care lucrează în cadrul educației / învățământului non-formal*⁶. Acest portofoliu evaluează experiența Consiliului Europei în ceea ce privește activitatea în domeniul tineret și al educației non-

⁴ A se vedea Policy paper on Recognition of non-formal education: Confirming the real competencies of young people in the knowledge society, elaborat de Forumul European de Tineret la 11-12 noiembrie 2005, la Bruxelles. Materialul este accesibil în versiune electronică la adresa: http://www.austriayouthevent2006.at/cms/youthevent/attachments/4/5/6/CH0598/CMS1133445762296/eyf_policy_paper_on_recognition_of_non-formal_education.pdf, ultima dată accesat la 01 martie 2006;

⁵ Elaboratorii documentului au în vedere prin conceptul de meta-cadru următoarea definiție: „Un meta-cadru poate fi înțeles ca un mijloc de facilitare a corelării unui cadru al calificărilor cu alte cadre și, în consecință, permite corelarea unei calificări dintr-un cadru cu o calificare dintr-un alt cadru.” După, *Cadrul European al Calificărilor în perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți*, pag. 14, Comisia Europeană, Bruxelles, 08, iulie, 2005;

⁶ Documentul în cauză se află în proces de dezbatere publică și poate fi consultat în variantă electronică pe site-ul Centrului European de Tineret din Strasbourg http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Youth/1_News/News/055_European_portfolio_NFE.asp#TopOfPage, ultima dată accesat la 01 martie 2006;

formale. Portofoliul este un rezultat al Recomandării Nr. 2003 (8) al Comitetului de Miniștri al statelor membre. Prin acest document se dorește acordarea unui răspuns la necesitățile și cerințele actuale în ceea ce privește politicile europene de tineret, educație non-formală, implicarea structurilor societății civile de tineret ș.a.⁷

Din toate aceste aspecte constatăm că la nivel european există un cadru vast prin care educația non-formală este recunoscută ca o metodă ce contribuie la dezvoltarea sustenabilă a comunităților. Chiar dacă la acest moment încă nu există prevederi comunitare unice privind mecanismele de validare a educației non-formale, statele membre ale UE dezvoltă o serie de mecanisme interne specifice propriului sistem educațional. Statele ne-membre ale UE, dar care au statut de asociat sau care sunt vecine au tendința să se racordeze la viziunea promovată de structurile UE, analizând și aplicând bunele practici în domeniu. În acest caz, un rol pronunțat îl are anume Consiliul Europei, care are atât calitatea de instituție complementară, cât și de instituție inițiatoare și garantă a fezabilității procesului de recunoaștere și de validare a educației non-formale.

Educația non-formală are un rol deosebit în procesul de tranziție tocmai prin faptul că este cel mai eficient mod de formare a indivizilor, mai ales a tinerilor, pentru ca aceștia:

- să devină mai încrezători în propriile lor puteri;
- să coopereze și să aibă încredere în ceilalți;
- să-și asume responsabilități pentru identificarea și soluționarea problemelor la nivelul comunităților locale și regionale;
- să conștientizeze diferențele de cultură, limbă, istorie, religie, rasă.

⁷ În perioada aprilie - mai 2006 actorii interesați pot participa la evaluarea primei variante a Portofoliului, prin efectuarea de recomandări, sugestii și completări;

În consecință, dimensiunea cetățeniei pentru generația în creștere este centrată pe o cetățenie participativă și responsabilă. Este doar unul din succesele tranziției. Însă acest fapt se datorează inițiativei societății civile, având un rol suplimentar și complementar pentru întregul spectrul educațional.

După o experiență de mai mult de un deceniu, dezbaterile privind educația non-formală în sistemul educațional din Republica Moldova au o pondere insignifiantă. Chiar dacă legislația actuală face o referire la acest tip de educație⁸, termenul utilizat este de învățământ complementar (extrașcolar), aceasta este doar declarativă și nu reglementează în totalitate mecanismele de recunoaștere și de validare a învățământului non-formal. Din acest punct de vedere Legea este părtinitoare la conceptul de educație formală. O a doua constatare este restrângerea sensului de educație non-formală. Conform legislației în vigoare, aceasta se referă la activitatea în afara curriculei. În acest caz, principiul validării este pur și simplu inaplicabil, iar eforturile depuse de fiecare individ sunt voluntariste și necuantificabile din punctul de vedere al evaluării competențelor și calificărilor.

Nici Codul de Legi⁹ din domeniul educațional nu clarifică starea lucrurilor, ceea ce demonstrează faptul că proiectul respectiv nu este adaptat la actualele prevederi europene fie din perspectiva UE, fie din cea a Consiliului Europei. Ideile din articolele care se referă tangențial la principiile educației non-formale par a fi copiate mot în mot din textul Legii în vigoare, fără a ține cont de principalele recomandări ale instituțiilor europene și de obiectivele și acțiunile din cadrul Procesului Bologna. Dacă Codul de legi din domeniul educațional va intra în vigoare în formula prezentată spre dezbatere publică, atunci validarea educației non-formale va fi practic imposibilă, iar actul educațional va rămâne recunoscut în calitatea de unilateral-

⁸ A se vedea Art. 34 din Legea 547-XIII din 21 iulie 1995;

⁹ A se vedea art. 12 din proiectul de Lege-cadru a învățământului din Republica Moldova, art. 12 din proiectul de Lege al învățământului secundar general,

tate și singularitate, fără a acorda educației non-formale și informale metode, principii și sisteme de validare. Iată de ce, nici demersul de învățare pe parcursul întregii vieți nu este complet. Astfel beneficiarii nu vor avea posibilitatea de a valorifica facilitățile de obținere a unei calificări în baza unor activități de învățare și instruire care au loc în afara sistemului formal de educație.

În ceea ce privește participarea altor instituții în procesul de recunoaștere și validare a educației non-formale, exceptând activitatea desfășurată de societatea civilă din domeniile tineret și educație, în Republica Moldova încă mai persistă o atitudine de reticență.

Un demers actual al Ministerului Educației, Tineretului și Sportului tinde să reducă numărul de ore la nivelul învățământului secundar general pe motiv că elevii sunt suprasolicitați. Demersul este justificat conform realității, dar finalitatea acestuia nu este foarte clară. Reducerea numărului de ore nu ar trebui să însemneze și trecerea unor materii obligatorii, care au un rol decisiv în formarea respectului față de ceilalți, a responsabilității civice, celei sociale etc., la statutul de materie opțională. Din punctul de vedere al recunoașterii și validării educației non-formale, inițiativa Ministerului nu trebuie să afecteze materiile care se bazează cu precădere pe principiile educației non-formale.

Chiar dacă Planul de Acțiuni nu face referire directă la aspectul recunoașterii și validării educației non-formale, este nevoie de reglementat acest aspect pentru racordarea mult mai eficientă și sustenabilă în sistemul comunitar educațional. Odată cu recunoașterea deplină și validarea educației non-formale, atât societatea civilă din domeniul educațional și de tineret, cât și celelalte componente instituționale (publice sau private) vor fi mai motivate să ofere servicii educaționale de calitate și în conformitate cu interesele și necesitățile beneficiarilor. La fel, va fi posibilă intensificarea participării tinerilor și formatorilor la programele comunitare europene de tineret, de mobilități și de schimb de experiență.

2.2. Politica de tineret și consolidarea societății civile din domeniul tineret.

Actualmente politica de tineret din Republica Moldova se bazează pe două documente fundamentale. Primul document este Legea nr. 279-XIV din 11 februarie 1999 cu privire la tineret, care definește și reglementează politica de stat în domeniul respectiv. În 2005 a fost inițiat procesul de modificare a acesteia. Al doilea document este *Strategia pentru tineret*, prin care s-a propus prioritizarea acțiunilor realizate în domeniul tineret atât de instituțiile guvernamentale, cât și de cele non-guvernamentale (pentru profit sau non-profit). Strategia respectivă se înscrie în cadrul acțiunilor SCERS. În timpul implementării acesteia beneficiarii au avut prilejul să-și expună punctele de vedere și chiar să-și vadă propunerile incluse în textul final.

La aceste două documente oficiale se realizează un al treilea document cu titlu neconvențional, dar care se aplică la nivel european, facilitând dezvoltarea continuă a politicilor de tineret și a sectorului non-guvernamental din domeniul tineret. Este vorba despre Carta europeană revizuită cu privire la participarea tinerilor la viața comunităților locale și regionale. Adoptată de Congresul Puterilor Locale și Regionale din Europa, la cea de-a 10-a sesiune din 21 mai 2003, ca o Anexă la Recomandarea 128, Carta a devenit un document indispensabil pentru Consiliul Europei ca organizație politică pan-europeană și pentru Comisia Europeană, în calitatea sa de componentă cu rol co-legislativ și executiv al UE. O primă variantă a Cartei a fost aplicată la nivel european încă din 1992, dar după un deceniu s-a revenit asupra prevederilor acesteia cu modificări și amendamente adaptate la situația actuală. În acest context, Republica Moldova a știut să beneficieze la momentul potrivit de prevederile acestui document neconvențional. Astfel, dacă în prezent se conturează o situație mult mai stabilă în ceea ce privește politicile de tineret, cristalizându-se sectorul non-guvernamental de tineret, aceasta se datorează tocmai faptului că respectivul document a fost utilizat la justa sa valoare. De exemplu, în anul 2005, în peste 30 de localități din Republica Moldova au fost

inițiate procese de elaborare a Strategiilor Locale pentru Tineret, prin intermediul unui program realizat de către Centrul Național de Resurse pentru Lucrătorii de Tineret, cu sprijinul financiar al UNICEF Moldova.

O descriere sumară a situației tineretului din Republica Moldova este prezentată de Strategia de Creștere Economică și de Reducere a Sărăciei¹⁰, adoptată de Parlament în decembrie 2004. Odată cu inițierea Strategiei pentru tineret asistăm la o consolidare continuă a domeniului și la o intensificare a participării tinerilor la procesul decizional în comunitățile locale. Raportul Anual de Evaluare a Implementării Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei pentru anul 2005 relevă că în acest domeniu există o permanentă dinamică și situația se redresează latent.

Un rol deosebit în participarea tinerilor la viața comunităților îl au centrele naționale, regionale și comunitare de tineret. Astfel, Raportul SCERS din noiembrie 2005 relatează că până la acel moment în Republica Moldova funcționau 10 centre de resurse pentru tineret, pe când sursa de bază menționează că, conform situației din martie 2006, în Republica Moldova funcționează 32 de centre de tineret, integrate în Rețeaua Centrelor de Resurse pentru Tineret, sprijinită de UNICEF Moldova¹¹. Rețeaua se află în proces de dezvoltare continuă. De exemplu, în prezent se cristalizează procesul de creare a Consiliilor Raionale ale Tinerilor. La nivel național funcționează un Centru Național de Resurse pentru Lucrătorii de Tineret, un Centru Național de Resurse pentru Tineri. La nivel regional există mai multe centre regionale de tineret, iar la nivel de comunități locale activează atât Consilii Locale de Tineret, cât și Centre Locale de Tineret. Este greu de evaluat câte inițiative de acest fel se pronunță

¹⁰ A se vedea capitolul 6.17 din SCERS accesibil în variantă electronică la adresa: http://www.scers.md/files/SCERS_6_rom.doc, ultima dată accesat la 27 februarie 2006;

¹¹ Conform materialului „La Fălești se pun bazele Consiliului Raional al Tinerilor” publicat în Buletinul Electronic nr. 8 (131), din 06 martie 2006, elaborat de Centrul Național de Resurse pentru Tineri, accesibil în variantă electronică la adresa <http://www.youth.md/bulletin.php?bid=132>, ultima dată accesat la 08 martie 2006;

în Republica Moldova, deoarece sectorul este foarte dinamic și lunar apar noi și noi idei. Prin urmare, la nivel național a fost nevoie de crearea unei Rețele a Centrelor de Resurse pentru Tineri și a Rețelei Consiliilor Locale de Tineret.

Un rol deosebit îl are Consiliul Național al Tineretului din Moldova - CNTM. Fiind o structură umbrelă, acesta întrunește 33 de organizații non-guvernamentale de tineret și 4 consilii regionale de tineret, din cadrul cărora fac parte peste 70 de organizații locale de tineret. Misiunea CNTM este de a reprezenta structurile asociative de tineret din Republica Moldova în relațiile lor cu structurile guvernamentale, forurile, instituțiile naționale și internaționale din domeniul tineret. De la înființarea sa (1999), CNTM a reușit să implementeze mai multe proiecte care au contribuit la consolidarea sectorului non-guvernamental din domeniul tineret, la implementarea prevederilor Legii cu privire la tineret, la elaborarea Strategii Naționale pentru Tineret, la realizarea de stagii și cursuri de formare a liderilor și activiștilor din asociațiile de tineret. Trebuie de apreciat faptul că cel mai de amploare proiect a fost Parlamentul Tinerilor.

La nivel extern CNTM este membru al Forumului European de Tineret (EYF) și participă activ la procesul decizional și cel de implementare a acțiunilor la nivel european. Actualmente, atât în bordul, cât și în secretariatul EYF activează câte o persoană originară din Republica Moldova.

Forumul European de Tineret va dezvolta în anul 2006, în cooperare cu Centrul European de Tineret și cu alte structuri ale UE și ale Consiliului European, prin intermediul CNTM, campania pan-europeană „Toți Egali, Toți Diferiți”. Noul concept al campaniei pan-europene a fost discutat în perioada 10-12 februarie 2006, într-o întrunire COEACOM care s-a desfășurat la Chișinău, cu suportul oferit de Ministerul Educației, Tineretului și Sportului. Deci, este observabil faptul că Republica Moldova reușește să se implice activ în conceperea și desfășurarea evenimentelor europene din domeniile politicilor

de tineret, educației non-formale, promovării inter-culturalității și a diversității, a drepturilor omului, a cetățeniei active și responsabile.

Merită de menționat faptul că pe linie de politici de tineret pe lângă Ministerul Educației, Tineretului și Sportului funcționează Consiliul Consultativ al Tineretului din Moldova (CCTM). CCTM este un organ consultativ, permanent și reprezentativ al tineretului, instituțiilor, organizațiilor și rețelelor de tineret la nivel național, regional și local. Acesta este constituit din 13 membri, reprezentanți ai METS, Rețeaua Centrelor de Tineret din Moldova, Rețeaua Media pentru Tineri, Consiliul Național al Tineretului din Moldova, Consiliul Național al ONG-urilor din Moldova, Rețeaua Consiliilor Locale ale Tinerilor, Rețeaua ONG-urilor care lucrează în domeniul HIV/SIDA ș.a.

Este de menționat faptul că o serie de organizații non-guvernamentale de tineret au avut posibilitatea să participe activ la implementarea unor proiecte finanțate prin intermediul Programului Tineret al Comisiei Europene. Acest program are menirea de a promova mobilitatea, inițiativa, formarea inter-culturală și solidaritatea printre tinerii din Europa și din întreaga lume. Deoarece la Programul Tineret pot participa în mod direct doar statele membre și cele asociate, organizațiile non-guvernamentale de tineret din statele terțe pot participa în calitate de parteneri ai diverselor asociații din statele membre sau asociate ale UE. Astfel, acestea pot participa doar la activitățile prevăzute în cadrul acțiunilor 1, 2 și 5. La acestea se adaugă și alte condiționalități cum ar fi: numărul de state participante, ponderea participanților în proiect, originari din statele terțe etc.

În cazul Republicii Moldova, participarea la programul tineret a fost facilitat de faptul că există o strânsă cooperare tradițională între o serie de asociații autohtone de tineret și asociații similare din România, însă numai pentru anumite componente tot ceea ce prevede Programul Tineret. Este de apreciat faptul că pe parcursul anului 2005 s-au realizat mai multe demersuri, inclusiv și vizite de studiu, pentru o participare mult mai activă în cadrul Programului Tineret. Anul 2006

este unul crucial din acest punct de vedere, deoarece începând cu 2007 Programul Tineret va fi implementat într-o formă adaptată la cerințele și necesitățile actuale. În acest caz, depinde foarte mult și de abilitatea însăși a asociațiilor naționale de tineret de a intensifica relațiile de cooperare cu alte structuri similare din statele membre sau asociate.

În perioada 20-25 octombrie 2005, Centrul European de Resurse Salto-Youth pentru Europa de Est și Caucaz a realizat o vizită de studiu în Republica Moldova. În urma acestei vizite au fost promovate în Chișinău, Bălți, Comrat și Tiraspol Programul Tineret și alte activități pe care le desfășoară Centrul sub egida Comisiei Europene, în cooperare cu alte structuri UE și ale Consiliului Europei. Pe parcursul anului 2005 la activitățile Centrului au avut prilejul să participe mai mulți tineri originari din Republica Moldova în calitate de formatori, stagiați etc. Totuși, este nevoie de intensificat relația cu rețeaua Centrelor Salto-Youth pentru că prin acestea formatorii și multiplicatorii cetățeni ai Republicii Moldova pot participa mult mai ușor la programele europene de formare și mobilitate.

Un proiect care să răspundă necesităților tinerilor care doresc să-și inițieze propria afacere a fost lansat în martie 2005 cu sprijinul Băncii Mondiale și a UNICEF Moldova. Intitulat „Abilitatea socio-economică a tinerilor”, 25 de tineri au putut să-și inițieze propria lor afacere de la lansarea acestui program până în noiembrie 2005. Este necesar ca astfel de inițiative să fie concepute chiar de către sectorul privat la nivel local, regional sau național, contribuind la implicarea tinerilor în dezvoltarea economică a comunităților. Constatăm că extrem de puține inițiative de acest gen s-au realizat în Republica Moldova. Prin urmare, este nevoie de promovat conceptul de responsabilitate socială a sectorului privat. Printr-o asemenea implicare sectorul privat va putea deveni sustenabil și responsabil pentru dezvoltarea comunitară.

În concluzie, din punctul de vedere al activismului social al tineretului din Republica Moldova, politicile de tineret au o eficiență considerabilă. Astfel, parteneriatul social între sectorul guvernamental și cel non-guvernamental de tineret se îmbunătățește continuu. Dacă la mijlocul deceniului trecut afirmarea unui tânăr dintr-o comunitate locală în mediului asociativ era aproape imposibilă, acum avem o situație de contrast. Existența unor rețele naționale de asociații și grupuri de inițiativă din care fac parte câteva mii de tineri demonstrează că schimbarea într-adevăr are loc, iar imposibilul devine posibil. Personal, consider că este unul din cele mai de succes domenii ale spectrului societal, căci a reușit să spargă zidurile perioadei de tranziție. Prin urmare, acest sector se conformează foarte bine cu prevederile Obiectivului 76 al Planului de Acțiuni.

2.3. Educația pentru o cetățenie participativă europeană - ca misiune a societății civile din domeniul tineret.

Un bun cetățean este o persoană care își asumă roluri și participă activ la soluționarea problemelor în comunitatea din care face parte, existând o relaționare cooperantă dintre el, ca persoană, și restul comunității, respectând în același timp autoritatea guvernamentală. Chiar dacă Planul de Acțiuni nu prevede în mod explicit o acțiune care să se refere la educația pentru cetățenie democratică și europeană, aceste demersuri sunt implicite rolului societății civile din domeniul tineret, precum și altor actori sociali. De aceea, subcapitolul în cauză analizează cum și în ce context structurile non-guvernamentale au reușit să îndeplinească această misiune.

Referitor la rolurile pe care le are societatea civilă din domeniul de tineret s-a discutat foarte mult în Republica Moldova în perioada premergătoare Forumurilor ONG (1997, 1999, 2001, 2003). Acest eveniment era considerat unul de totalizare și de inițiere a unor noi

demersuri în ceea ce privește implicarea spectrului non-profit la democratizarea societății. Cărțile Albe a ONG-urilor din Moldova sunt un rezultat al tendințelor din acest domeniu. Asociațiile non-guvernamentale de tineret și-au asumat rolul de educare a tinerilor în spiritul cetățeniei participative și europene, fără să negocieze cu autoritățile guvernamentale. Această componentă a societății civile a conștientizat de una singură care sunt domeniile prioritare și ce tip de activități să realizeze astfel încât să-și îndeplinească misiunea pe care și-a asumat-o.

Primele acțiuni pe care s-au pus bazele întregului sistem, existent la acest moment, au fost cele de identificare a liderilor comunitari din rândul tinerilor. Acest proces a fost extrem de complicat la început, dar odată cu rodarea echipelor această acțiune a devenit ireversibilă. În 1997 au început să apară primele asociații comunitare de tineret, care au început cu timpul să creeze rețele și să se implice activ în viața comunităților locale. De multe ori acestea deveneau parteneri pentru autoritățile publice locale tocmai din considerentul că stimulau activizarea tinerilor și responsabilitatea socială a acestora, încurajau participarea lor la luarea deciziilor în ceea ce îi privește. Prin urmare, se facilita cadrul de educare a tinerilor în spiritul cetățeniei democratice și participative. Dezvoltarea acestor experiențe s-a realizat treptat, fără negarea rolului și a importanței autorităților guvernamentale de nivel central sau local.¹²

Așa cum am precizat în capitolul anterior, aspectul promovării Cartei neconvenționale cu privire la participarea tinerilor la viața comunităților locale și regionale a constituit un cadru prin care tinerii să-și asume roluri și responsabilități pro-active. Mecanismele prevăzute în Cartă și efortul depus de facilitatorii și liderii comunitari de tineret acum pot fi observate prin multitudinea de inițiative comunitare de tineret prin care tinerii participă activ la viața acestor comunități.

¹² O serie de modele de succes în această perspectivă sunt prezentate în Participarea Copiilor și Tinerilor, Centrul Național de Resurse pentru Tineri, European Youth Exchange Moldova, UNICEF, Chișinău, 2003; Totodată, modele de succes recente pot fi vizualizate pe portalele www.youth.md sau www.tineret.md;

Consiliile Locale de Tineret sunt o adevărată portavoce a implicării și responsabilității asumate pentru rezolvarea diverselor probleme comunitare. Acești tineri învață să devină buni cetățeni, responsabili și cu viziune prin participare, utilizând conceptele din domeniul educației formale. Astfel se creează și o simbioză între instituția școlii, comunitate și responsabilitate / implicare individuală.

Consiliul Europei a proclamat anul 2005 „Anul European al Cetățeniei Democratice prin Educație”. Astfel, au fost realizate multiple evenimente la nivel european și național. Republica Moldova, în calitate sa de stat membru al Consiliului Europei, a avut responsabilitatea să desfășoare o serie de evenimente la nivel național și local.

Tot în domeniul educației pentru cetățenie, dar din perspectiva conceptului cetățenie europeană, Comisia Europeană și Consiliul Europei realizează un Program de Parteneriat care cuprinde mai multe acțiuni din domeniul educației non-formale, a instruirii de formatori și facilitatori, a politicilor de tineret, a promovării comunicării și interacțiunii dintre tineri. O componentă a acestui Program o reprezintă Modulele de Cetățenie Europeană, prin care se realizează o serie de stagii tematice privind conceptul de cetățenie europeană. La aceste stagii au avut și au prilejul să participe tineri din Republica Moldova, care activează în diverse asociații naționale de tineret. Este de specificat faptul că la aceste stagii participă mult mai mulți tineri din Europa de Est, decât din Europa de Vest. Una din explicațiile implementatorilor programului este aceea că tinerii din statele ne-membre ale UE, mai ales cele din spațiul ex-sovietic, sunt mult mai preocupați de programele și acțiunile comunitare de tineret decât acei pe care aceste programe și acțiuni îi privesc în mod direct.

Pentru viitoarea perioadă bugetară, 2007 – 2013, Comisia Europeană a lansat un nou Program de promovare a cetățeniei europene, astfel ca aceasta să devină dintr-un concept teoretic o realitate

socială, politică și economică. În acest caz, societatea civilă autohtonă ar trebui să devină abilă pentru propunerea și realizarea de proiecte și diverse inițiative.

Tot în anul 2005 în spiritul promovării participării active a tinerilor la viața comunităților locale și regionale și a cetățeniei democratice, Consiliul Europei a lansat pentru zona Republica Moldova, România și Bulgaria un modul special în cadrul Programului de Liderism Democrat, cu scopul de a instrui un număr de 25 de tineri politicieni, jurnaliști și activiști sociali care să participe activ în procesele de democratizare a societăților aflate în proces de tranziție. La activitățile acestui program participă 7 tineri, cetățeni ai Republicii Moldova, care după stagierile de bază vor deveni alumnae ai Programului și vor avea rolul de a promova conceptul de cetățenie democratică la nivelul comunităților de unde sunt originari.

În scurta concluzie a acestui subcapitol putem menționa că domeniul de tineret al societății civile a reușit până acum să-și realizeze cu succes misiunea asumată. Iar obligația guvernamentală este să recunoască pe deplin această asumare de responsabilități și să elaboreze un cadru legal prin care educația non-formală să fie validată.

În concluzia acestui secund capitol este necesar să specificăm că, în unele privințe, Planul de Acțiuni este respectat, fie pentru că pașii respectivi au fost efectuați înainte de adoptarea și intrarea în vigoare a Planului, fie datorită unei înțelegeri și deschideri a mediului guvernamental față de nevoile și aspirațiile tinerilor sau beneficiarilor actului educațional.

Domeniul de tineret și rolul asumat de către componentele de tineret și de educație a societății civile sunt poate cele mai relevante cazuri de succes. Aceasta denotă faptul că societatea civilă a înțeles foarte bine care este misiunea sa în aplicarea Planului și s-a raliat din mers

la buna lui aplicare. Din punct de vedere teoretic, în acest caz putem utiliza metafora simbiozei sferei publice cu cea privată.

Pentru o și mai bună implementare a Planului de Acțiuni, din perspectiva politicilor de tineret, este nevoie ca instituțiile guvernamentale abilitate să analizeze și să implementeze recomandările efectuate de sfera privată (non-profit sau pentru profit). Acest demers are o continuitate logică pentru viitorul capitol al studiului în care sunt prezentate anumite recomandări de politici publice sectoriale.

CAPITOLUL III

Recomandări de politici sectoriale

3

EXPERT-GRUP / ADEPT

Al treilea capitol al acestui studiu este dedicat unor recomandări de politici publice sectoriale, celor prin care se dorește prezentarea unor opțiuni, pentru ca obiectivele 75 și 76 ale Planului de Acțiuni să fie realizate mult mai bine, mai eficient și progresiv. În acest caz, ne vom referi la rolurile instituțiilor guvernamentale, a componentelor societății civile din domeniul educațional și de tineret și a actorilor privați care sunt interesați de aceste domenii.

Capitolul în cauză propune o serie de recomandări care au scopul de a contribui la buna implementare a reformelor din domeniul educațional și de tineret, dar și la schițarea unui traseu de bună racordare la standardele și valorile educaționale europene. După cum se va putea observa, unele recomandări sunt implementate și în alte state europene.

3.1. Foaia de parcurs pentru instituțiile guvernamentale din domeniul educațional și de tineret.

Acest subcapitol reprezintă primul set de recomandări pentru o aplicare mai eficientă a obiectivelor 75 și 76 din Planul de Acțiuni. Voi schița doar câteva repere, deoarece este poate cel mai dificil sub-capitol din cauza că responsabilitățile guvernamentale sunt mult mai mari față de cele ale universităților sau cele ale asociațiilor non-

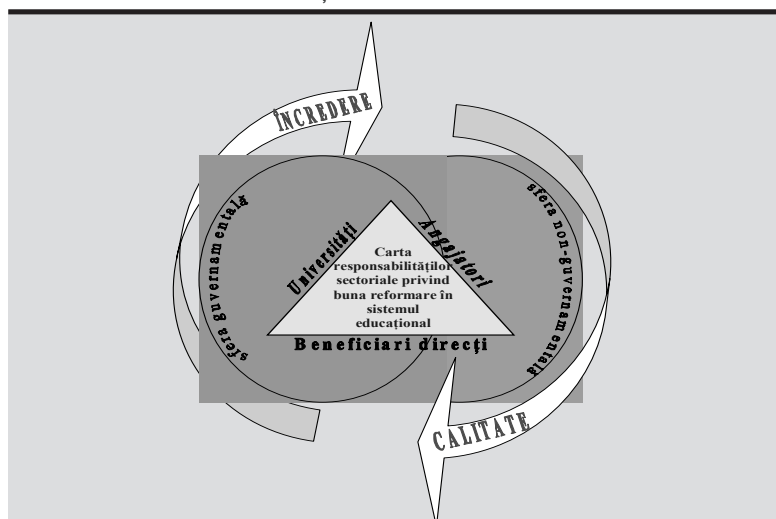
governamentale de tineret. Instituțiile guvernamentale din domeniul educațional și de tineret reprezintă suportul instituțional pentru restul actorilor din sfera publică și privată. De aceea, pentru buna implementare a anumitor activități prin care obiectivele 75 și 76 ale Planului de Acțiuni să poată fi îndeplinite cu succes este nevoie, în primul rând, de crearea și asigurarea unui cadru de dialog dintre toate părțile implicate și interesate. Acest dialog este esențial tocmai pentru crearea unui climat de încredere între părți, pentru ca resursele să fie concentrate nu pe multitudinea acțiunilor, ci pe calitatea acestora. Din acest punct de vedere, în continuare voi prezenta anumite recomandări referitoare la ceea ce ar trebui de făcut pentru a ajusta sistemul educațional din Republica Moldova la standardele țărilor membre ale UE și la prevederile procesului de la Bologna.

Prima recomandare în acest sens constă în elaborarea și adoptarea unei Carte a responsabilităților sectoriale privind buna reformă în sistemul educațional¹ din Republica Moldova. De fapt, un asemenea act ar reprezenta un acord / parteneriat social între toate părțile responsabile și interesate, prin care se stabilesc seturi sectoriale de obiective și finalități realizabile. Prin implementarea unui asemenea demers se va putea evalua starea de fapt din toate punctele de vedere și se vor putea analiza anumite perspective de viitor. Totodată, prin această acțiune se vor putea identifica componentele societale, în afară de instituțiile guvernamentale și de universități, care sunt interesate de procesul de reformare a sistemului educațional, adică partenerii sociali. Mai mult de atât, Carta ar evalua capacitatea și deschiderea fiecărei componente și asumarea de responsabilități pentru buna reformare a sistemului. Din punctul de vedere al responsabilităților, Carta în cauză nu ar trebui să facă nici o diferențiere între instituțiile guvernamentale și cele non-guvernamentale. Premisa

¹ După cum se poate observa, Planul de Acțiuni este ceva mai vag în specificarea nivelului de studii care trebuie ajustat la sistemul european. Una dintre acțiuni face referință la nivelul profesional secundar și la învățământul superior. De aceea această recomandare se referă la nivelul învățământului superior. Dar, aplicarea acesteia poate fi efectuată și pentru celelalte nivele ale întregului sistem educațional;

fundamentală în acest deziderat ar trebui să se contureze pe beneficiarii direcți, în așa fel încât aceștia să beneficieze de servicii educaționale de calitate, conform standardelor prevăzute de UE, dar și celor recomandate de alte organisme și instituții europene din domeniu.

Graficul 1. Modelul Cartei responsabilităților sectoriale privind buna reformare în sistemul educațional

Graficul 1 prezintă, sfera guvernamentală și sfera non-guvernamentală, pentru profit sau non-profit. Se observă că acestea, la un moment dat, se intercalează. Spațiul rezultat din intersecția acestor sfere poate reprezenta și cadrul de acțiune pentru Carta responsabilităților sectoriale privind buna reformă în sistemul educațional. Sistemul creat se fundamentează pe două principii esențiale: încredere și calitate. Astfel, următoarele ipoteze pot susține validitatea modelului:

- Dacă toți actorii implicați în elaborarea și implementarea Cartei vor avea încredere unii în alții, atunci serviciile educaționale rezultate vor răspunde unui nivel calitativ mult mai înalt;

- Gradul de investiție a încrederii este proporțional cu nivelul de calitate al serviciilor educaționale;
- Fiecare actor participant este interesat să-și valorifice propriile capacități, responsabilități și astfel să-i fie recunoscută utilitatea ca actor social și instituțional.

Carta presupune un anumit traseu temporal și un cadru instituțional de funcționare, prin care fiecare actor participant își cunoaște propriile roluri pe care le implementează în colaborare și în concordanță cu ceilalți actori. Așa cum se poate observa și în grafic, baza o reprezintă beneficiarii direcți, iar celelalte două laturi reprezintă mediile de manifestare a acestora: universitățile - mediu educațional de formare profesională; și angajatorii - mediu de activitate profesională propriu-zisă. În acest sens, cele două laturi pleacă din două puncte diferite și se intersectează într-un punct anumit. Astfel, această intersecție reprezintă convergența intereselor sectoriale. Prin urmare, Carta trebuie să aibă această premisă de convergență a ideilor, intereselor și capacităților actorilor.

Pe lângă caracterul generator de încredere, Carta are un rol de mobilizare și dezvoltare a domeniilor de activitate. De fapt, aceasta instituie o concurență cooperatoare în cadrul sistemului educațional, fapt ce creează o durabilitate a sistemului. Pe lângă parteneriatul social instituit, Carta are menirea de a acorda beneficiarilor direcți posibilitatea de participare egală în procesul decizional și de aplicare a prevederilor decise în cadrul său de aplicabilitate.

O temere primordială constă în aceea ca documentul în cauză să nu devină doar un instrument politic de justificare a instituțiilor guvernamentale în fața decidenților interni și externi. În acest sens, este necesar ca fiecare componentă care participă în acest proces complex să-și conștientizeze cu adevărat rolul și responsabilitățile asumate și prevăzute de către Cartă. Carta are miza de a crea un consens instituțional, iar finalitatea acesteia are drept premisă îmbunătățirea gradului de calitate a serviciilor educaționale.

O a doua recomandare din acest set se axează pe demersul instituțiilor guvernamentale și non-guvernamentale de reformare a politicilor de tineret și de racordare deplină a acestora la principiile europene. Demersul în cauză este apreciabil, dar contează foarte mult să se știe pentru cine se realizează această reformă. Astfel recomandarea în această direcție constă în elaborarea unei Cărți Albe a Tinerilor din Republica Moldova. Modelul de Carte Albă nu este nou pentru Republica Moldova, deoarece pentru Forumurile Organizațiilor Non-Guvernamentale au fost realizate astfel de documente și la nivelul domeniului tineret. Problema este că aceste documente nu sunt instituționalizate și reprezintă un punct de vedere uni-dimensional. Prin urmare, instituțiile guvernamentale din domeniul educațional și de tineret trebuie să-și asume rolul de „umbrelă”, să coordoneze și să coopereze cu ceilalți actori interesați de politica de tineret. Nu este vorba despre un simplu studiu calitativ și cantitativ al domeniului, ci de un recensământ specializat. Iată de ce recomandarea de față este inclusă la acest capitol și nu la capitolul ce se referă la societatea civilă.

Avem nevoie de o asemenea Carte Albă a Tinerilor deoarece, până în anul 2006:

- Nu s-a elaborat un studiu amplu care să ne relateze cine sunt tinerii cetățeni ai Republicii Moldova, ce preocupări au, care sunt tendințele de dezvoltare, care este nivelul de așteptare din partea individuală, guvernamentală și a societății per ansamblu;
- Nu cunoaștem portretul tânărului de azi și de aceea orice politică adoptată în acest domeniu este sortită din start eșecului;
- Nu cunoaștem care este speranța tinerilor, dacă aceștia cred în viitorul țării și cum anume își imaginează ei acest viitor;
- Avem doar repere sectoriale, realizate mai degrabă la bunăvoința și deschiderea societății civile din domeniul

tineret, cu sprijinul financiar al donatorilor externi.
Metodologic vorbind, acestea sunt diferențiate;

- Avem puține cunoștințe care să ne relateze despre mediul social de dezvoltare a tinerilor, ce așteptări au de la acest mediu social și cum își construiesc propriile „căi” pentru a reuși.

Astfel, însumând tot ceea ce există la acest moment, obținem un mozaic din care lipsesc piese importante, iar tabloul obținut este incomplet. Prin urmare, este justificabil demersul de realizare a unui asemenea studiu complex în procesul căruia să fie implicați toți actorii interesați. Cartea trebuie să se focalizeze pe următoarele componente esențiale:

- Tendințe demografice;
- Educația tinerilor;
- Implicarea tinerilor în viața publică;
- Rolul tinerilor în procesul de integrare europeană;
- Tineretul și societatea civilă;
- Tineretul și piața muncii.

Prin elaborarea Cărții Albe a Tinerilor se vor putea evidenția următoarele aspecte:

- se va valida ipoteza prin care mediul guvernamental nu poate deține soluții unice în ceea ce privește dezvoltarea și participarea tinerilor;
- se va face o evaluare a acțiunilor și inițiativelor guvernamentale în domeniu;
- se va realiza un studiu aprofundat privind demografia tinerilor și se vor prognoza anumite scenarii;
- se va obține o recunoaștere publică a inițiativelor și acțiunilor realizate cu succes de mediul asociativ de tineret și din domeniul educațional;

- se va realiza o analiză comprehensivă a mediului social de dezvoltare a tinerilor;
- se va putea ști care sunt așteptările angajatorilor și cum se realizează acestea la nivelul de pregătire și la așteptările tinerilor;
- se va putea ști care sunt perspectivele mobilității tinerilor: pe criteriul studiilor sau al muncii;
- se va putea ști care sunt percepțiile tinerilor asupra ceea ce fac în timpul dedicat studiilor și dacă ei consideră că nivelul de pregătire este conform așteptărilor lor;
- va ajuta mediul guvernamental să-și ajusteze politica educațională conform cerințelor beneficiarilor;
- se va crea un cadru de sprijin și de monitorizare permanentă din partea tuturor sectoarelor pentru formarea continuă și specializată a tinerilor;
- vor fi evaluate serviciile de protecție socială, sănătate, apărare și securitate, sport, odihnă, comunicare publică instituțională etc. destinate tinerilor;
- se va putea crea un cadru integru de evaluare a impactului politicilor sociale și economice asupra tinerilor.

Principala sursă de finanțare pentru realizarea unui asemenea program comprehensiv poate fi Comisia Europeană. Desigur, Guvernul Republicii Moldova, ar trebui să susțină financiar o pondere a cheltuielilor de realizare. Societatea civilă din domeniul educațional și de tineret ar constitui sprijinul logistic de implementare și evaluare a programului.

Un document important de care trebuie ținut cont este Pactul European de Tineret. Acest document reprezintă o propunere efectuată de Franța, Germania, Spania și Suedia la 2 octombrie 2004. Această inițiativă se dovedește a fi o abordare unică, coerentă și cu perspec-

tive cuprinzătoare în ceea ce privește problemele tinerilor. Pactul sprijină Agenda Lisabona și pune accentul pe discuția în spațiul public comunitar a unor probleme care îi afectează direct pe tineri, ca de exemplu educația, forța de muncă, includerea socială, mobilitatea. Pactul a fost sprijinit de Forumul European de Tineret, iar Comisia Europeană l-a susținut. Astfel, Consiliul European de primăvară de la Bruxelles din 22-23 martie 2005 au adoptat această inițiativă și consideră documentul ca fiind unul de esență pentru reușita obiectivelor Agendei Lisabona. De aceea în Republica Moldova Pactul European de Tineret ar trebui să fie promovat și să constituie o premisă de concordanță a politicilor de tineret cu demersurile enunțate de către structurile UE. Din acest punct de vedere, Cartea Albă a tinerilor este indispensabilă și poate reprezenta un instrument oficial de lucru pentru alte domenii și sectoare. Cartea

Tabelul 1. Tipuri de politici de tineret pe nivelele de vârstă

Nivelul de vârstă	Copilărie	Adolescență timpurie	Adolescență	Post-adolescență
	– 11 ani	12 – 17 ani	18 – 24 ani	25 ani -
Abordări de tranziție	<ul style="list-style-type: none"> • Siguranță • Suport pentru dezvoltare 	<ul style="list-style-type: none"> • Educație și instruire pentru cetățenie • Acțiuni de prevenire a riscurilor sociale 	<ul style="list-style-type: none"> • Stimularea participării cetățenești active, instituționale și responsabile • Deprinderi de viață • Integrarea în câmpul muncii • Prevenirea riscurilor sociale și reducerea devianțelor 	<ul style="list-style-type: none"> • Independență • Instruire de facilitare • Stabilitate în câmpul muncii
Tipuri de politici	Politici de protecție			
	Politici de lucru cu tinerii			
	Politici integratorii de tineret			

Albă a Tinerilor realizată de Comisia Europeană a stat la baza elaborării Pactului European de Tineret, cât și a multor alte documente oficiale ale Comisiei Europene.

În capitolul precedent am vorbit despre rolul fundamental al Consiliului Europei în ceea ce privește politicile de tineret. O cooperare în acest sens a constituit procesul de realizare a Cărții Albe de Tineret pentru Comisia Europeană². Dar, Consiliul Europei desfășoară un Program specializat destinat politicilor de tineret. Astfel, Rapoartele și Recomandările acestei instituții se bazează atât pe o investigare teoretică și sociologică internă, cât și pe una externă. De aceea, pentru procesul de reformare în domeniul politicilor de tineret instituțiile guvernamentale din Republica Moldova trebuie să țină cont de următoarea tipologie a adresabilităților unei politici de tineret:³

Conform acestei tipologii a abordărilor și tipurilor de politici, reforma politicilor de tineret se va putea realiza într-un proces mai sustenabil, coroborat cu prevederile și recomandările instituțiilor europene abilitate în acest domeniu. Pentru Republica Moldova acest lucru nu este foarte străin, iar experiența externă poate fi utilizată în definitivarea acestui demers. Astfel, Cartea Albă a Tinerilor trebuie să se axeze pe această tipologie de politici și de abordări. În concluzia acestui prim subcapitol de recomandări este important să specific faptul că propunerile în cauză se referă în primul rând la mediul guvernamental tocmai din perspectiva instituirii unui cadru cooperant și bazat pe încredere. În subcapitolele ulterioare se va observa faptul că propunerile sectoriale efectuate comportă un grad înalt de interdependență cu aceste două recomandări, pe care le consider a fi esențiale.

² Cartea Albă de Tineret a Comisiei Europene a fost realizată în anul 2001 și se referă la situația tineretului din UE la nivelul a 15 state membre la acea dată. Actualmente Cartea Albă este depășită în multe privințe, dar aceasta a servit Comisiei Europene și altor structuri drept un document de bază și de referință în procesul de decizie. Modelul și evaluările acestui document pot servi drept referință pentru Cartea Albă a Tinerilor din Republica Moldova;

³ După tipologia prezentată de Lasse Siurala, în *European Framework of Youth Policy*, Strasbourg, 2004, pag. 7. Document prezentat în cadrul 33th meeting of European Steering Committee for Youth, Budapesta 13 – 14 octombrie 2004;

3.2. Rolul universităților.

Universitățile sunt considerate a fi actorii și promotorii schimbărilor din cadrul societății datorită faptului că acestea dețin structuri, concepte, mecanisme și metodologii pentru o analiză obiectivă, comprehensivă privind starea societății și a mediului de activitate. Astfel, Comisia Europeană recunoaște rolul esențial pe care îl au aceste componente ale sistemului instituțional și sugerează statelor membre să intensifice demersurile pentru asigurarea unui cadru de autonomie universitară. În acest context, subcapitolul în cauză este dedicat unei recomandări pentru universități și abordează conceptul de autonomie universitară.

Așa cum am explicat în subcapitolul 1.2, conceptul de autonomie universitară este și nu este existent în Republica Moldova. În acest caz, recomandarea la acest punct se referă tocmai la intensificarea dezbaterilor privind rolul și utilitatea autonomiei universitare în contextul actual al Republicii Moldova, prin intermediul unui Forum inter-Universitar (FiU). Forumul inter-Universitar ar trebui să reprezinte o structură instituționalizată, cu un bord și cu o componentă stabilită de comun acord. Este important ca la acesta să fie prezent și mediul guvernamental abilitat, și reprezentanți ai beneficiarilor direcți ai serviciilor educaționale. Această acțiune se justifică prin faptul că procesul Bologna se axează pe această componentă, dar problema constă în aceea că, la nivel de state participante în Proces, autonomia universitară este înțeleasă diferentiat. Unele dintre statele membre mențin prevederile tradiționale, altele, din contra, încearcă să se ralieze unor tendințe moderne ale managementului instituțional. Autonomia universitară este pur și simplu un element indispensabil. Unde ar trebui să se situeze Republica Moldova în acest context pan-european? Care ar trebui să fie rolul universităților în tot acest demers? Sunt doar două întrebări la care ar trebui să răspundă dezbaterile din cadrul FiU.

Intensificând dezbaterile, instituțiile universitare, prin intermediul FiU, vor putea deveni mult mai conștiente de ceea ce este de făcut

la nivel instituțional și se vor pregăti mai bine de o devoluție⁴ instituțională universitară. Acest fapt se va datora schimbului de experiență, a mobilității corpului profesoral și efectivului studentesc, a unei concurențe loiale bazate pe principiile unei economii de piață, precum și a promovării practicilor de calitate. Nu se neagă faptul că aceste tipuri de acțiuni nu s-au realizat până în prezent. Desigur, există multiple exemple de practici de calitate, cooperări și schimburi de experiență, dar toate acestea s-au efectuat dintr-o perspectivă oficializată, formală, fără o finalizare concretă. Mai mult de atât, la nivelul unor instituții universitare este observabilă o atitudine refractară față de alte instituții similare, iar clivajul centru / periferie este evident. Aceste aspecte dăunează unei înțelegeri adecvate a autonomiei universitare tocmai din cauza periclitării încrederii bilaterale sau multilaterale. Procesul de dezbatere va armoniza divergențele și se vor putea crea premise pentru intensificarea cooperării și parteneriatului instituțional.

Datorită complexității sale, principiul autonomiei universitare nu poate fi implementat dacă universitățile nu vor fi pe deplin informate și pregătite să suporte avantajele și dezavantajele acestei acțiuni. Iată de ce a vorbi acum în Republica Moldova despre guvernanta universitară înseamnă a accepta integral fundamentele pe care se sprijină acest concept. Prin urmare, dacă dorim o guvernanta universitară atunci trebuie să funcționeze un cadru aplicabil și recunoscut al autonomiei universitare. Rolul FiU este să construiască și să consolideze acest fundament printr-o înțelegere și cooperare instituțională în cadrul sistemului de învățământ superior. În acest context, mediul guvernamental are rolul de a sprijini acest demers prin acordarea cadrului potrivit și prin implementarea recomandărilor și deciziilor FiU. Rolul societății civile este acela de consultant și mediator în anumite aspecte delicate sau contrastante. Prin acest demers mediul universitar va demonstra că a coborât din „*turnul său de fildeș*” și este alături de nevoile și de cerințele societății.

⁴ În acest caz conceptul de devoluție are sensul acceptării și implementării principiului de autonomie universitară;

Prin urmare, pentru pregătirea unui spațiu în care autonomia universitară să devină principiu de bază pentru activitatea universităților este nevoie de cooperare, schimb de experiență, transparență instituțională. Aceste acțiuni pot fi recunoscute și susținute de către FiU prin oferirea unui climat al înțelegerii și coroborării instituționale. Astfel, autonomia universitară nu va reprezenta *un dat* pentru sistemul educațional superior, ci un câștig bine meritat și rezultat din propriul efort.

3.3. Opțiunile extinderii pentru Republica Moldova a Programelor Socrates și Tempus.

Perspectiva extinderii pentru Republica Moldova a Programelor Socrates, Tempus și a altor acțiuni din domeniul educațional și al mobilității academice coordonate de Comisia Europeană reprezintă o dorință enunțată de către mediul guvernamental al Republicii Moldova. Dar miza nu este numai a mediului guvernamental, ci și a celui instituțional din cadrul întregului sistem educațional și al instruirii.

La fel ca și pentru principiul autonomiei universitare posibilitatea de participare la Programele comunitare din domeniul educației și instruirii nu reprezintă un dat, ci un rezultat al efortului depus. Astfel procesul de extindere poate fi considerat un rezultat al eforturilor depuse în această direcție din partea fiecărei componente beneficiare. Avantajele participării la Programele comunitare europene din domeniul educație și instruire sunt considerabile, dar dacă nu există o pregătire potrivită pentru absorbția resurselor, atunci se poate produce un eșec al acestor inițiative. De aceea, într-o primă fază este nevoie de conceperea și realizarea unei campanii de promovare informațională a Programelor comunitare europene din domeniul educațional și de instruire, mai ales a noilor perspective odată cu implementarea celei de-a III-ea generații a acestor programe de susținere financiară, logistică și informațională. Problema absorbției

este evidentă în România, fapt ce demonstrează că nu este de ajuns numai o extindere a acestor inițiative, ci mai este nevoie și de informare, consiliere și instruire corectă și permanentă. Este necesar ca fiecare instituție din sistemul educațional să-și creeze echipe de experți specializați care să studieze logica și prevederile Programelor comunitare din domeniul educațional. Deoarece criteriile și cadrul de aplicare este complex, aceste echipe de experți vor avea menirea să contribuie la eficientizarea efortului de scriere, aplicare, realizare și evaluare a proiectelor. Explicația necesității unor asemenea echipe constă în faptul că nu oricine poate și are abilitatea de a scrie proiecte, la fel este valabil și pentru activitățile de evaluare.

Chiar dacă marea majoritate a componentelor Programului Socrates și Tempus se adresează statelor membre sau asociate la UE, totuși statele terțe au posibilitatea de a opta pentru unele dintre aceste programe. Dar, problema rezidă în găsirea partenerilor potriviți și în crearea unui proces de cooperare. Acest lucru reprezintă un adevărat impediment, deoarece instituțiile autohtone din cadrul sistemului educațional nu sunt cunoscute pe plan extern, iar inițiativele de parteneriat sunt într-un număr nesemnificativ. De aceea este importantă crearea și implementarea unor mecanisme de promovare a imaginii sistemului educațional din Republica Moldova în spațiul extern. Un asemenea mecanism ar facilita dialogul între diverse instituții educaționale autohtone și cele din statele membre sau asociate la UE. Construirea acestui dialog trebuie să constituie, în primul rând, un cadru de cooperare și coroborare internă, și apoi acesta să se extindă la nivel extern. Pentru intensificarea dialogului regional poate servi modelul Central European Exchange Program for University Studies.

În contextul implicării mai active în Programele comunitare europene din domeniul educațional este necesară crearea unui cadru legal intern care să favorizeze aplicarea și participarea în aceste programe. În cazul în care sistemul educațional autohton se fundamentează pe o autonomie, care de fapt nu exista, orice inițiativă venită din partea

instituțiilor educaționale sau a grupurilor de inițiativă se va bloca pe motivul incompatibilității cadrului legal existent cu aspectele, procedurile necesare bunei implementări a acestuia. Astfel, tendința mediului guvernamental de a controla și de a monopoliza toate resursele venite prin diverse programe și acțiuni, inclusiv cele comunitare europene, trebuie să fie eliminată. În acest caz, intensitatea participării la Programele Socrates și Tempus este proporțională cu gradul de libertate decizională și de administrare garantată.

Observăm că și în acest caz recomandările efectuate sunt dependente de aspectele care țin de: autonomie instituțională; instituire a unui cadru cooperant, atât la nivel intern cât și la nivel extern; management instituțional adecvat, parteneriat inter-sectorial etc. Dacă aceste elemente lipsesc, atunci orice inițiativă de a intensifica participarea instituțiilor educaționale autohtone la programele educaționale comunitare este sortită eșecului. De aceea, este nevoie ca pentru început să ne focalizăm pe crearea și cristalizarea infrastructurii instituționale educaționale și a imaginii externe.

3.4. Ce este de făcut pentru participarea activă a Republicii Moldova la Programul Tineret al Comisiei Europene.

Am prezentat în capitolul II anumite perspective de participare a asociațiilor non-guvernamentale de tineret din Republica Moldova la Programul Tineret al Comisiei Europene. Este cert că până la acest moment s-a acumulat o experiență care poate fi utilizată pentru inițierea unui dialog între componentele societății civile de tineret și instituțiile guvernamentale abilitate, pe de o parte și Comisia Europeană, pe de altă parte, pentru acordarea Republicii Moldova a unui statut special, diferit de cel de stat terț. Drept model în această privință poate servi statutul statelor din Balcanii de Vest care, începând cu anul 2006, au dobândit o poziție mai privilegiată decât celelalte state terțe și neasociate la UE. Acestea pot participa la Program cu proiecte

pilot prin aplicări directe la Comisia Europeană în condițiile prevăzute pentru spațiul Sud-Est European.

Deoarece noua generație a Programului Tineret este mult mai amplă și mai riguroasă, participarea mai activă a asociațiilor de tineret din Republica Moldova la acțiunile acestui program nu va fi posibilă dacă vor fi menținute în continuare aceleași clauze ca și pentru perioada anterioară. Cauza principală a participării modeste până în 2006 rezidă tocmai în accesibilitatea Programului. Actorii care doresc să participe la acțiunile prevăzute de Program trebuie să facă față unor proceduri dificile, care depind mai mult de tehnicile și managementul parteneriatului decât de managementul și capacitatea instituțională a respectivului aplicant. Iată de ce simplificarea accesului la acțiunile din noua generație a Programului Tineret va stimula o participare mult mai activă, responsabilă și sustenabilă din partea asociațiilor și grupurilor de inițiativă de tineret.

Tot în cadrul acestui context, al participării mai active la dialogul intercultural și la Programul Tineret, este recomandată inițierea unei discuții privind posibilitatea creării unui Centru Salto-Youth, care să răspundă nevoilor noilor vecini ai UE din spațiul est-european, care și-a propus să desfășoare acțiuni de armonizare cu valorile, principiile și standardele UE. Republica Moldova este potrivită pentru crearea unui asemenea Centru datorită faptului că există o multitudine de premise care favorizează buna activitate a acestuia: spațiu de tranzit, viitor vecin cu UE, o participare activă la nivel european a liderilor din domeniu ș.a. Activitatea unui astfel de Centru mai este favorizată și de existența unor importanți actori non-profit din domeniul tineret, care au o vastă experiență în acest sector. Tematica acestui centru este axată tocmai pe promovarea dialogului interetnic, pe participarea activă la dezvoltarea comunităților locale și regionale, pe asumarea responsabilităților proactive cetățenești conform principiilor și valorilor cetățeniei europene. Respectivul Centru ar avea menirea să reprezinte un suport de instruire, informare și elaborare de politici publice din domeniul de tineret. Riscul care poate apărea în acest

demers este cel de mizare a rolului Centrului Salto din Polonia, care răspunde pentru spațiul est-european și Caucaz. Astfel, va fi nevoie de o strânsă coroborare dintre sectorul non-guvernamental de tineret și mediul guvernamental din domeniu. La fel, sectorul non-guvernamental trebuie să desfășoare o activitate de lobby la nivel comunitar pentru ca să prezinte avantajele și fezabilitatea creării unui astfel de Centru.

În vederea participării active la noua generație a Programului Tineret promovat de Comisia Europeană este nevoie de o informare continuă a beneficiarilor și potențialilor aplicanți. Pentru aceasta este nevoie de realizat următoarele tipuri de activități:

- Organizarea unei campanii de mediatizare și de promovare a programului atât la nivel local, cât și la nivel regional. Un rol deosebit în elaborarea campaniei îl poate avea atât CNTM ca structură umbrelă a organizațiilor de tineret, cât și Rețeaua Centrelor Locale de Tineret;
- Organizarea unor Târguri de idei, proiecte, inițiative și, practici de calitate astfel încât acestea să fie prezentate și cunoscute principalilor beneficiari ai Programului;
- Stabilirea unui parteneriat oficial între mediul guvernamental central și local și mediul non-guvernamental non-profit. Parteneriatul respectiv trebuie să fie sprijinit de sectorul privat tocmai din perspectiva responsabilizării sociale corporative.

Concluzionând acest set de recomandări, observăm că acestea țin mai degrabă de factorii externi și nu de cei interni. La nivelul factorilor interni este de apreciat faptul că actorii din domeniul tineret sunt conștienți de responsabilitatea pe care o au, dar ei trebuie să inițieze o activitate de advocacy pe lângă instituțiile guvernamentale abilitate pentru o posibilă negociere privind extinderea Programului Tineret.

3.5. Rolul societății civile din domeniul educațional și de tineret în procesul de racordare la standardele statelor membre ale Uniunii Europene.

În demersurile de reformă în cadrul sistemului educațional și cel al politicilor de tineret societatea civilă are un rol determinant. Practic, în toate recomandările efectuate până la acest subcapitol observăm că societatea civilă reprezintă o structură cu rol mediator. Iar în setul de recomandări care se referă la Programul Tineret societatea civilă are o misiune fundamentală. Prin urmare, recomandările de mai jos sunt complementare și au ca scop continuarea procesului de consolidare a spectrului asociativ din domeniul tineret.

În procesul de reformare a politicilor educaționale și de tineret componentele societății civile, cu precădere cele din domeniul educațional și de tineret, trebuie să-și asume un rol activ în ceea ce privește buna elaborare și implementare a politicilor reformatoare. Astfel, acestea nu trebuie să aștepte o anumită invitație de cooperare din partea sferei guvernamentale, ci să se auto-implice. Modelul Cartei responsabilităților sectoriale privind buna reformă în sistemul educațional din Republica Moldova susține acest deziderat prin acordarea unui statut egalitar între sfere. În acest cadru, dar și în afara lui, componentele societății civile din domeniul educațional și de tineret au prilejul să-și expună punctele de vedere, să participe activ la elaborarea și implementarea diverselor politici din domeniu ș.a. În tot acest proces de realizare a acțiunilor actorii societății civile trebuie să-și demonstreze seriozitatea și responsabilitatea. În istoria recentă a Republicii Moldova există mai multe exemple de abandonare a responsabilităților asumate din partea anumitor componente ale societății civile, fapt care dăunează la percepția publică asupra sectorului.

Un alt rol important al societății civile din domeniul educațional și de tineret constă în promovarea parteneriatelor cu instituțiile de învățământ din cadrul întregului sistem educațional. Totuși, instituția parteneriatului nu este una nouă pentru spațiul social autohton, de

aceea experiența anterioară trebuie valorificată în efortul de validare a educației non-formale. De acest lucru este cel mai potrivit să se ocupe tocmai actorii societății civile, care, pe lângă portofoliul de informare și coeziune socială, mai dețin și o vastă experiență de realizare a activităților care se bazează pe educația non-formală. În acest caz se evidențiază o complementaritate dintre mediile instituționale. Printr-un asemenea demers, procesul de racordare la cadrul european al calificărilor în perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți va putea fi implementat mult mai ușor. Procesul de descentralizare a deciziilor și serviciilor educaționale este inevitabil, iar sectorul non-profit poate deveni un veritabil partener în aceste acțiuni, oferind servicii educaționale și de instruire de calitate, la aceleași standarde ca și instituțiile guvernamentale. Instituția parteneriatului va sprijini perspectiva descentralizării și participării active în procesul de reformare, de prestare a serviciilor educaționale calitative și de ajustare la normele, prevederile și standardele UE în acest domeniu.

Am amintit pe parcursul studiului despre Forumurile Organizațiilor Non-Guvernamentale din Republica Moldova, care au avut o importanță în procesului de consolidare a societății civile autohtone prin evaluarea stării de fapt. Realizate în mai multe ediții, Forumurile au avut în structura sa ca domenii separate o componentă de educație și una de tineret. Din păcate, odată cu sistarea organizării unei asemenea acțiuni, evaluarea la nivel național privind rolul societății civile la fel a fost întreruptă. De aceea, în prezent se simte nevoia reală de organizare a unei asemenea întâlniri la nivel național. În cazul în care demersurile generale ale factorilor interesați nu converg, spectrul non-guvernamental din domeniul educațional și de tineret trebuie să aibă în vedere să organizeze anual Forumuri sectoriale, prin care să se evalueze procesele și acțiunile realizate în perioada dintre forumuri, să se schițeze noi perspective și direcții de activitate. O importanță a unor asemenea activități constă tocmai în faptul că acestea vor răspunde la întrebările și provocările apărute în perioada dintre întâlniri și vor contura un cadru general de activitate în

comun. Finanțările unor asemenea forumuri sectoriale trebuie să se realizeze prin contribuția sectorului privat. La fel acestea trebuie să prevadă și o auto-finanțare

Realizarea unei Gale a Societății Civile din domeniul Tineret care ar avea drept scop evaluarea și motivarea componentelor societății civile de tineret în demersul lor de participare activă și responsabilă la viața comunităților locale. Această acțiune ar reprezenta o evaluare a inițiativelor, proiectelor și practicilor de calitate privind implicarea activă a tinerilor, responsabilizarea socială, dezvoltarea spațiului public și a motivării participării tinerilor în procesele de luare a deciziilor în problemele ce îi vizează în mod direct. O asemenea Gală poate fi inițiată și realizată de către o asociație umbrelă care să aibă și o afiliere externă, ceea ce ar acorda credibilitate evenimentului și o mai mare implicare a posibililor participanți și concurenți. De asemenea, Gala poate fi concepută pe mai multe secțiuni și cu un juriu selectat, atât din reprezentanți din mediul guvernamental, politic, non-guvernamental, cât și din cel pentru profit al companiilor locale, naționale și multi-naționale. Gala poate fi sprijinită financiar de către principalele corporații care-și desfășoară activitatea în Republica Moldova. Prin realizarea acestui eveniment principiul responsabilizării sociale a corporațiilor se va putea aplica cu succes în practica cotidiană autohtonă.

Așa cum am specificat la începutul acestui subcapitol, rolul societății civile este complementar și indispensabil pentru buna racordare a sistemului educațional la valorile, standardele statelor membre ale UE și la prevederile Procesului Bologna. Astfel, pentru a beneficia de întregul suport al acesteia trebuie de a avut în vedere că implicarea ei are anumite limite, iar stimulentele trebuie să fie acordate de fiecare sferă socială în parte. În concluzie, succesul implicării societății civile din domeniul educațional și de tineret în procesul de ajustare al sistemului educațional la standardele și rigorile comunitare europene depinde, în mare măsură, de relevanța și credibilitatea

întregului sector asociativ în fața cetățenilor, a instituțiilor de educație, a angajatorilor și decidenților politici din domeniu și a altor sectoare adiacente.

Din câte se observă din capitolul destinat recomandărilor de politici publice, toate propunerile efectuate se bazează pe aspectul de creare și menținere a unui mediu cooperant bazat pe încredere, respect și coroborare instituțională. Consider că doar prin prisma unei cooperări se va putea realiza un spațiu al dialogului inter-sectorial și transversal, astfel ca toate acțiunile specifice domeniului educațional și de tineret prevăzute în Planul de Acțiuni să fie implementate cu succes. Totodată, consider că nu putem accede la alte reforme ale sistemului educațional dacă nu se va putea realiza acest fundament cooperant. În consecință, racordarea sistemului educațional din Republica Moldova la standardele și practicile statelor membre ale UE poate deveni un proces de succes, dacă fundamentul cooperant va fi solidificat. La fel, acest lucru se referă și la aspectul de intensificare a cooperării în domeniul educațional, cel al instruirii și al tineretului.

Concluzii

Concluzii

Procesul de racordare a sistemului educațional din Republica Moldova la standardele și valorile statelor membre ale UE, dar și la prevederile Procesului Bologna s-a dovedit a fi unul sinuos, delicat și dificil de aplicat. Observațiile și analizele de rigoare oferă un tablou mai mult sumbru decât radios. Superficialitatea politicilor și acțiunilor implementate a scos la iveală faptul că integrarea europeană prin intermediul sistemului educațional autohton este doar o declarație de intenții. În acest sens, sistemul educațional este utilizat ca o „*hârtie de turnesol*” pentru întregul proces de racordare, iar eșecul acestui domeniu ar putea cauza eșecul întregului proces de cooperare și negociere în ceea ce privește viitorul statut al Republicii Moldova față de UE. Chiar dacă pentru Consiliul European și Comisia Europeană politicile educaționale, de cercetare și de tineret sunt esențiale, această considerație nu se dovedește a fi în vigoare și pentru autoritățile de la Chișinău. Ultimul summit al Consiliului European de primăvară de la Bruxelles, din 23-24 martie 2006, a reafirmat interesul cardinal pentru Agenda Lisabona și rolul statelor membre în unificarea resurselor interne și comunitare pentru ca obiectivele Agendei Lisabona să fie îndeplinite. Concluziile Președinției Consiliului recunoaște rolul educației și instruirii ca fiind domenii prioritare în acest deziderat (a se vedea punctul 23 al Concluziilor).

Constatăm că politica educațională autohtonă a rămas blocată în reformă, undeva la mijloc de cale. Prin urmare se poate spune că avem un sistem reformat pe jumătate. Temerea cea mai mare constă în abandonarea reformei din cauza că sistemul nu mai funcționează ca de obicei, iar autoritățile guvernamentale pierd controlul decizional și politic asupra prestatorilor de servicii educaționale, mai ales asupra acelorora din sistemul de învățământ superior. Confuzia persistă în faptul că „*UE ne cere*” ceea ce blochează din anumite perspective buna implementare a acțiunilor de reformare și de ajustare. Dar perspectiva avantajelor post reformă și post definitivare a SEIS nu se conștientizează la nivel instituțional și de sistem educațional.

Procesul Bologna este o acțiune complementară în procesul de ajustare la standardele țărilor membre ale Uniunii Europene. Cu alte cuvinte, el stimulează dialogul, cooperarea și coroborarea la nivel pan-european, dar acest fapt nu este îndeajuns pentru o integrare sustenabilă în Spațiul European al Învățământului Superior, deoarece mai este nevoie de viziune și de dorință reală intrinsecă de a face parte din cadru acestui sistem comunitar și pan-european. Promovarea presupuzițiilor că „*este bine așa cum este*” nu scuză aspectul de abandonare sau abatere de la documentul programator. Mai mult de atât, partenerii sociali au fost „*pierduți undeva pe drum*”, despre ei s-a amintit doar recent, când s-a constatat că abaterile sunt mult mai multe decât se credea. Totuși, până la regăsirea partenerilor sociali trebuie să vedem care este starea de fapt, ceea ce ar putea constitui și unele concluzii ale acestui studiu pentru domeniul educațional. Prin urmare, putem specifica următoarele stări pentru domeniul educațional:

- În anul 2005 progresele în domeniul reformei sistemului educațional, mai ales la nivelul învățământului superior, au fost însemnate, dar toate s-au realizat pe ultima sută de metri ceea ce a cauzat o nesiguranță în aplicarea acestora;
- Aderarea la Procesul Bologna s-a crezut a fi una și aceeași acțiune cu ajustarea la standardele țărilor membre, iar informarea prestatorilor și beneficiarilor de servicii educaționale a fost minimă;
- La începutul anului 2005 interesul față de reforma educațională, mai ales față de învățământul superior, este considerabil. Dar, acesta scade vertiginos către sfârșitul anului, iar în primele luni din 2006 problema continuării reformei în învățământul superior devine una insignifiantă;
- Învățământul superior din Republica Moldova rămâne în continuare subfinanțat. Acest fapt cauzează anumite limite în elaborarea și aplicarea obiectivelor de reformă

și ajustarea la standardele țărilor membre ale UE;

- Autoritățile guvernamentale din domeniul educațional declară că sunt deschise către un dialog cu societatea civilă în ceea ce privește adaptarea sistemului educațional la standardele UE și la prevederile Procesului Bologna. Dar, în realitate, se evită aplicarea acestor declarații, iar în unele situații autoritățile guvernamentale chiar limitează accesul direct al reprezentanților societății civile în instituțiile din sistemul educațional prin anumite bariere normative;
- În multe privințe, actorii din domeniul educațional al societății civile își asumă, din proprie inițiativă, anumite responsabilități pe care le realizează, ceea ce demonstrează un posibil eșec al autorităților guvernamentale în stabilirea unei comunicări și coroborări eficiente cu acest spectru;
- Autonomia universitară rămâne încă un deziderat de neîndeplinit atât prin completarea legislației în vigoare, cât și prin elaborarea Codului de Legi în domeniul educațional;
- Procesul de mobilitate academică este din ce în ce mai vizibil, însă nu s-a reușit crearea unui cadru coerent care să susțină și să încurajeze beneficiarii acestor programe. La fel, există un nivel destul de scăzut de informare a posibililor beneficiari, iar temerea privind migrarea materiei cenușii rămâne evidentă;
- Nu s-a reușit crearea unui cadru intern de dialog, de cooperare și coroborare între instituțiile de învățământ superior. Acest fapt periclitează afirmarea sistemului de învățământ superior în spațiul extern și accesarea de proiecte prin intermediul programelor comunitare de educație și instruire;

- Educația non-formală pătrunde cu pași timizi în cadrul sistemului educațional, însă discuția privind elaborarea și implementarea unui cadru legal privind validarea acesteia este încă departe de a avea loc;

În ceea ce privește domeniul politicilor de tineret putem concludiona următoarele:

- Politica de tineret din Republica Moldova este un rezultat al inițiativelor, demersurilor și realizărilor efectuate de către actorii societății civile. De aceea, aceasta politică este apropiată de interesele și aspirațiile beneficiarilor și trebuie să fie supusă unor adaptări continue față de starea de fapt internă și externă;
- Este simțită nevoia de adaptare a politicii de tineret la prevederile Consiliului Europei și la cele ale Comisiei Europene și de cercetare sociologică complexă privind starea tineretului din Republica Moldova;
- Este evidentă o cooperare a autorităților guvernamentale din domeniul tineret cu actorii societății civile din domeniul tineret, dar și din alte domenii;
- Se realizează o cooperare cu instituțiile europene din domeniu, iar acest dialog este menținut și cu ajutorul reprezentanților societății civile;
- Tinerii din Republica Moldova au posibilitatea să-și afirme punctele de vedere, să reprezinte comunitățile lor de origine la diverse evenimente, stagii și proiecte europene, adică să devină cetățeni activi, responsabili și europeni;
- Se observă un interes din ce în ce mai mare față de programele comunitare de tineret ale Comisiei Europene, iar acest fapt necesită o informare adecvată a potențialilor beneficiari.

Deci, din câte observăm, situația din cele două domenii este în contrast. În primul domeniu, accesul societății civile la decizii și la implementare este limitat, iar în cel de al doilea domeniu, societatea civilă nu numai că este sfera indispensabilă, ci și „*camarad*” în procesul de schimbare și adaptare la noile standarde și valori. Societatea civilă, în întregul său ansamblu structural, este necesar să se coalezeze astfel încât să sesizeze toate abaterile de la prevederile documentelor de parcurs, insuccesele, succesele politicilor implementate.

În concluzie finală, obiectivele 75 și 76 ale Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană sunt îndeplinite parțial, iar complexitatea acțiunilor determină ezitare și blocare din partea autorităților. De aceea, recomandările studiului se bazează pe crearea unui cadru coerent de dialog, de cooperare și de coroborare. Acest fapt va favoriza crearea unui spirit de încredere în partenerii sociali și va determina continuarea demersurilor de reformă în procesul de ajustare la standardele, principiile și valorile comunitare europene și cele ale Procesului Bologna, precum și o intensificare a cooperării educaționale, de instruire și de tineret la nivel european. De aceea, pentru anul în curs este nevoie de acordat o mai mare atenție acestui proces și o încredere potrivită partenerilor sociali.

Anexa 1. Recomandări de politici sectoriale în sinteză.

Nr. Subcapitolul	Recomandări	Responsabili
1 2	3	4
1. Foata de parcurs pentru instituțiile guvernamentale din domeniul educațional și de tineret	(1.1) Elaborarea și adoptarea unei Carte a responsabilităților sectoriale privind buna reformă în sistemul educațional din Republica Moldova. (1.2) Elaborarea unei Cărți Albe a Tinerilor din Republica Moldova.	1. METS; 2. Universități de stat și private; 3. Consiliul Rectoților din Moldova; 4. ONG-uri din domeniul educațional; 5. Asociații studențești; 6. Asociații sau structuri reprezentative ale angajaților.
2. Rolul universităților	(2.1) Intensificarea dezbaterilor privind rolul și utilitatea autonomiei universitare în contextul actual al Republicii Moldova, prin intermediul unui Forum inter-Universitar (FIU)	1. METS; 2. Biroul Național de Statistică; 3. ONG-uri din domeniul de tineret; 4. Instituții guvernamentale abilitate.
3. Opțiunile extinderii pentru Republica Moldova a Programelor Socrates și Tempus	(3.1) Conceperea și realizarea unei campanii de promovare informațională a Programelor comunitare europene din domeniul educațional și de instruire.	1. Universități de Stat și private; 2. Consiliul Rectoților din Moldova; 3. Asociații studențești; 4. ONG-uri din domeniul educațional 5. METS. 1. Oficiul Tempus în Moldova 2. METS; 3. Universități de stat și private; 4. ONG-uri din domeniul educațional; 5. Asociații studențești.

Anexa 1. Recomandări de politici sectoriale în sinteză.

<p>4. Ce este de făcut pentru participarea activă a Republicii Moldova la Programul Tineret al Comisiei Europene</p>	<p>(3.2) Crearea și implementarea unor mecanisme de promovare a imaginii sistemului educațional din Republica Moldova în spațiul extern.</p> <p>(3.3) Crearea unui cadru legal intern care să favorizeze aplicarea și participarea în aceste programe.</p> <p>(4.1) Acordarea Republicii Moldova a unui statut special în cadrul Programului Tineret.</p> <p>(4.2) Crearea unui Centru Salto-Youth, care să răspundă nevoilor noilor vecini ai UE.</p>	<p>1. METS; 2. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene; 3. Universități de stat și private; 4. ONG-uri din domeniul educațional și de tineret; 5. Structuri guvernamentale abilitate.</p> <p>1. METS; 2. Universități de stat și private; 3. ONG-uri din domeniul educațional.</p> <p>1. Comisia Europeană; 2. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene; 3. METS; 4. Consiliul Național al Tineretului;</p> <p>1. Comisia Europeană; 2. Rețeaua Centrelor Salto-Youth; 3. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene; 4. METS; 5. Consiliul Național al Tineretului;</p>
--	--	---

Anexa 1. Recomandări de politici sectoriale în sinteză.

<p>5. Rolul societății civile din domeniul educațional și de tineret în procesul de racordare la standardele statelor membre ale Uniunii Europene</p>	<p>(4.3) Asigurarea unui proces de informare continuă a beneficiarilor și potențialilor aplicanți.</p> <p>(5.1) Asumarea unui rol activ în ceea ce privește buna elaborare și implementare a politicilor reformatoare.</p> <p>(5.2) Promovarea parteneriatelor cu instituțiile de învățământ din cadrul întregului sistem educațional.</p> <p>(5.3) Organizarea Forumurilor sectoriale anuale.</p> <p>(5.4) Realizarea unei Gale a Societății Civile din domeniul Tineret.</p>	<p>1. Consiliul Național al Tineretului din Moldova; 2. Consiliul Național al ONG-urilor din Moldova; 3. Rețeaua Centrelor de Tineret din Moldova; 4. Rețeaua Consiliilor Locale ale Tinerilor.</p> <p>1. Consiliul Național al Tineretului din Moldova; 2. Consiliul Național al ONG-urilor din Moldova; 3. Rețeaua Centrelor de Tineret din Moldova; 4. Rețeaua Consiliilor Locale ale Tinerilor.</p> <p>1. METS; 2. Instituții locale sau naționale din sistemul educațional; 3. ONG-uri din domeniul educațional naționale sau locale; 4. ONG-uri din domeniul de tineret naționale sau locale.</p> <p>1. ONG-uri din domeniul educațional naționale sau locale; 2. Consiliul Național al ONG-urilor din Moldova.</p> <p>1. Consiliul Național al Tineretului din Moldova; 2. Consiliul Național al ONG-urilor din Moldova; 3. Corporații mari ce-și desfășoară activitatea economică în Moldova;</p>
---	--	---

Bibliografie

BIBLIOGRAFIE

a.) cărți

1. Audigier, François. *“Basic Concepts and core competencies for education for democratic citizenship”*, Council for Cultural Co-operation (CDCC): Project “Education for Democratic Citizenship”, Strasbourg, 26 June 2000, material disponibil în variantă electronică la adresa: <http://www.ibe.unesco.org/Regional/SEE/SEEpdf/audigier.pdf> ;
2. Antonesei, Liviu. dr. Abdel-Aal Yehia A.I., Dr. El-Tahlawi Mohamed R., Dr. Hassan Nabila T., Managementul universitar. – Iași : Polirom, 2000.
3. Bergan, Sjur (ed.). *Recognition issues in the Bologna Process*, Council of Europe Publishing. – Strasbourg, 2003.
4. Bîrzea, Cezar. *Education for Democratic Citizenship: A Lifelong Learning Perspective*, Council for Cultural Co-operation (CDCC) : Project “Education for Democratic Citizenship”, Council of Europe Publishing. – Strasbourg, 2000.
5. Bîrzea, Cezar. *Cetățenie Europeană*. – București : Politeea-SNSPA, 2005.
6. Bîrzea, Cezar; Cecchini, Michaela; Harrison, Cameron; Krek Janez, Spaji” – Vrkaš, Vedrana. *Tool for Quality Assurance of Education for Democratic Citizenship in Schools*, UNESCO, Council of Europe, CEPS. – Paris, 2005.
7. Farrington, Dennis. *Legislative initiatives in the context of the Bologna Process: a comparative perspective*, UNESCO – CEPES. – Bucharest, 2005.
8. Frossard, Stanislas. *Emergence et développement des politiques cantonales de la jeunesse*, Institut de hautes études en administration publique, Laussane, Chavannes-près-Renens, 2003.
9. Georgescu, Dakmara. *Reforma învățământului: o șansă pentru schimbarea de mentalitate*. – București : Trei, 1999.
10. Howelt, Michael; Ramesh, M. *Studiul Politicilor Publice*. – Chișinău : Epigraf, 2004.
11. Korca, Mihai. *Strategy and action in the reform of education in Romania*. – București : Paideia, 2000.
12. Lindblom, Carles E., Woodhouse, Edward J. *Elaborarea Politicilor*. – Chișinău : Cartier, 2003.
13. Lynch, Richard. *Strategia Corporativă*. – Chișinău : Arc, 2002.
14. Lynn, Laurence E., Jr. *Managementul public ca artă, știință și profesie*. – Chișinău : Arc, 2004.

15. Marin, Constantin : coord. Ghidul liderului comunitar, Centrul Contact. – Chișinău, 2004.
16. Miroiu, Adrian. Introducere în Analiza Politicilor Publice. – București : Punct, 2001.
17. Miroiu, Adrian; Rădoi, Mireille; Zulean, Marian. Politici Publice. – București : Politeia-SNSPA, 2002.
18. Miroiu, Adrian; Dincă, George. The policy of Higher Education Funding in Romania. – București : PAIDEIA, 2000.
19. Miroiu, Adrian; Dincă, George. Aspecte ale finanțării globale a universităților. – București : Fundația Coloana Infinitului, 2000.
20. Moșneaga, Valeriu; Teosa, Valentina: coord. Organizațiile nonguvernamentale și impactul lor asupra proceselor de transformare. – Chișinău : Business-Elita, 2004.
21. Moșneaga, Valeriu: coord. Societatea civilă și impactul ei asupra proceselor de transformare: studiu analitic. – Chișinău : Elan Poligraf, 2004.
22. Nen, Madlena; Neg, Valentina. Ghidul activităților Erasmus, Agenția Națională pentru Programe Comunitare în Domeniul Educației și Formării Profesionale. – București, 2003.
23. Nica, Panaite. Implicații manageriale ale trecerii la finanțarea globală a universităților. – București : Fundația Coloana Infinitului, 1998.
24. Pistrinciuc, Vadim; Marin, Constantin. Dezvoltare și participare comunitară în Republica Moldova. – Chișinău : Gunivas, 2005.
25. Pollitt, Christopher; Boukhaert, Geert. Reforma managementului public: analiză comparată. – Chișinău : Epigraf, 2004.
26. Vanandruel, Martine; Amerio, Piero. Stafseng Ola et Tap Pierre, les jeunes et la vie associative en Europe, Direction de la jeunesse, Conseil de l'Europe. – Strasbourg, 1995.
27. Wallace, Hellen; Wallace, William. Procesul Politic în Uniunea Europeană. – Chișinău : Arc, 2004.
28. Weimer, David L.; Vining, Aidan R. Analiza Politicilor Publice: concepte și practică. – Chișinău : Arc, 2004.
29. Comunicarea și mobilitatea studenților: Materialele Mesei Rotunde de la Cluj Napoca 6-7 mai 1999. – Chișinău : Arc, 1999.
30. Cartea Albă a Primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova. – Chișinău : Arc, 1998.

31. Cartea Albă a celui de al Doilea Forum al ONG-urilor din Republica Moldova. – Chișinău : Arc, 2000.

32. Cartea Albă a celui de al Treilea Forum al ONG-urilor din Republica Moldova. – Chișinău : Arc, 2002.

33. Reformarea sistemului educațional, Institutul de Politici Publice. – Chișinău : Arc, 2001.

b. Legi și alte acte normative; Recomandări și Declarații oficiale:

1. Proiectul Codului de Legi din domeniul educațional – aflat în proces de dezbatere publică (Legea Cadru, Legea Învățământului Superior,);

2. Legea Învățământului, Nr. 547-XIII din 21 iulie 1995 cu modificările ulterioare;

3. Legea Nr. 142-XVI din 7 iulie 2005 privind aprobarea Nomenclatorului domeniilor de formare profesională și al specialităților pentru pregătirea cadrelor în instituțiile de învățământ superior;

4. Legea Nr.423-XIV din 04 iunie 1999 privind aprobarea Regulamentului de evaluare și acreditare a instituțiilor de învățământ;

5. Regulamentul de evaluare și acreditare a instituțiilor de învățământ, anexă la Legea Nr.423-XIV din 04 iunie 1999;

6. Legea Nr.1257-XIII din 16.iulie 1997 cu privire la evaluarea și acreditarea instituțiilor de învățământ din Republica Moldova;

7. Plan-cadru provizoriu pentru ciclul I (studii superioare de licență), Aprobat prin Ordinul M.E.T.S. nr. 202 din 1 iulie 2005;

8. Hotărârea Nr. 914 din 26 august 2005 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea și desfășurarea doctoratului și postdoctoratului;

9. Ordinul nr. 422, din 19 septembrie 2005 elaborat de Ministerul Educației, Tineretului și Sportului din Republica Moldova;

10. Dispoziția nr. 787 din 02 noiembrie 2005 elaborată de Ministerul Educației, Tineretului și Sportului din Republica Moldova;

11. Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, disponibil în variantă electronică la adresa: <http://www.mfa.md/Ro/home.html> ;

12. Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region (The Lisbon Recognition Convention), European Treaty Series – No. 165;

13. Tratatul de Instituire a unei Constituții pentru Europa, Institutul European din România, București, 2005, Versiune în limba română;

14. Considerations and Recommendations „Higher Education Governance, between democratic culture, academic aspirations and market forces”, Council of Europe Higher Education Forum, Strasbourg, 22-23 September 2005, disponibil în variantă electronică la adresa: <http://www.dfes.gov.uk/bologna/uploads/documents/HE%20Governance%20Recommendations%20CoE260905.doc> ;

15. Comunicatul Comisiei Comunităților Europene „Investiția eficientă în educație și formare: un imperativ pentru Europa” Bruxelles, 10 ianuarie 2003, COM(2002) 779 final;

16. Charta Europeană Neconvențională privind participarea tinerilor la viața comunităților locale și regionale;

17. Un posibil cadru european al calificărilor în perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți, document de lucru al Comisiei Europene, Bruxelles, 8.7.2005;

18. Declarația Miniștrilor Europeni ai Educației și Formării Profesionale și a Comisiei Europene, adoptată la Copenhaga, 29-30 noiembrie 2002, privind întărirea cooperării europene în domeniul formării profesionale;

19. Council conclusions on Youth in the framework of the Mid-Term Review of the Lisbon Strategy, European Council 22 – 23 March 2005, Bruxelles;

20. Draft Conclusions of the Council and of the representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council on Common European Principles for the identification and validation of non-formal and informal learning, Bruxelles, 18 May 2004;

c. Reviste și publicații periodice de specialitate:

1. Higher Education in Europe, Volume 30, Number 1 and 2, 2005, UNESCO – CEPES, Bucharest;

2. „Didactica Pro” - Revistă de teorie și practică educațională a Centrului Educațional „Pro-Didactica” , colecția de reviste pentru anii 2001– 2004;

3. Revista Forum Civic - revistă de educație civică și politică, Centrul de Informare, Instruire și Analiză Socială (CAPTES), Nr. 1-7 ianuarie 2005 – februarie 2006;

d. Studii și rapoarte:

1. Raportul Național 2004 – 2005 privind implementarea Procesului Bologna, prezentat pentru Conferința de la Berghen, Ministerul Educației, Tineretului și Sportului al Republicii Moldova, disponibil în variantă electronică la adresa http://www.bologna-bergen2005.no/EN/national_impl/New/0411_Moldova.pdf ;
2. Raportul Național 2004 – 2005 privind implementarea Procesului Bologna, prezentat pentru Conferința de la Berghen, Ministerul Educației și Cercetării, disponibil în variantă electronică la adresa: http://www.bologna-bergen2005.no/EN/national_impl/00_Nat-rep-05/National_Reports-Romania_050118.pdf ;
3. Proiectul Raportului de Implementare a Planului de Acțiuni pentru anul 2005, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova;
4. Raport anual privind implementarea Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei, martie 2006;
5. Strategia pentru tineret, Departamentul de Tineret și Sport al Republicii Moldova, UNICEF Moldova, Chișinău 2004;
6. „Bologna Conference. Student Mobility in the European Higher Education Area 2010” Conferince Report, German Academic Exchange Service, March 17 – 18, 2005, Bad Honnef, Germany;
7. Raport asupra stării sistemului național de învățământ, Ministerul Educației și Cercetării din România, București, octombrie 2005;
8. Report “*University Responsibility for European Cooperation and Mobility*” - European Commission, SOCRATES programme, disponibil în variantă electronică la adresa <http://europa.eu.int/comm/education/programmes/socrates/erasmus/coop.pdf> ;
9. Analysis report “*Focus on the Structure of Higher Education in Europe 2004/05 - National Trends in the Bologna Process*”, European Commission, Directorate-General for Education and Culture, Eurydice European Unit, april 2005;
10. Final Report “*Exploring sources on funding for lifelong learning*” European Commission, Directorate-General for Education and Culture, European Research Associates, December 2004;
11. Draft Conclusions of the Council and of the representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council on Common European Principles for the identification and validation of non-formal and informal learning, Brussels, 18 Mai 2004;
12. Policy paper on Recognition of non-formal education: Confirming the real competencies of young people in the knowledge society, elaborat de Forumul European de Tineret la 11-12 noiembrie 2005, la Bruxelles;

13. Studiul „*Etica în universități: cum este și cum ar trebui să fie. Cercetare și cod*”, Mihaela Miroiu (coord);
14. Ghidul „*Influențarea politicilor publice*” – ghid practic pentru organizațiile neguvernamentale, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, București, 2005;
15. „*Ghid de acțiune pentru activiști sociali*”, Institutul pentru Dezvoltarea Inițiativelor Sociale „Viitorul”. – Chișinău: Editura Continental Grup SRL, 2004.
16. „*Higher Education Governance between democratic culture, academic aspirations and market forces*” - Synopses of presentations, Council of Europe, Directorate of school, out-of-school and higher education, Higher Education and Research Division, Strasbourg, 22-23 septembrie 2005;
17. World Bank Report, *Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy. Challenges for Developing Countries*, International Bank for Reconstruction and Development, World Bank, Washington, 2003;
18. Barometrul de Opinie Publică, edițiile cuprinse între noiembrie 2003 – noiembrie 2005, Institutul de Politici Publice, Chișinău.
19. Oxana Guțu, „*Armonizarea legislației naționale cu acquis-ul comunitar*”, studiu realizat pentru Institutul de Politici Publice și disponibil în variantă electronică la adresa: <http://www.ipp.md/public/biblioteca/82/ro/Armon.LegislatSeminar.pdf> ;
20. Vladimir Guțu, Elena Muraru, Otilia Dandara, „*Proiectarea standardelor de formare profesională inițială în învățământul universitar*” Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2003.
21. Vladimir Guțu - coord, „*Teoria și metodologia curriculumului universitar*”, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2003.
22. Hess, Frederick M. – *Making Sense of the „Public” in Public Education*, Policy Report, Progressive Policy Institute, November 2002.
23. Marek Kwiek, „*The Emergent European Educational Policies Under Scrutiny. The Bologna Process from a Central European Perspective*”, disponibil în variantă electronică la adresa: http://www.see-educoop.net/portal/id_bologna.htm ;
24. Mândru, Valeriu; Niculiță, Aliona; Godea, Mihai. Studiul asupra Dezvoltării Organizațiilor Neguvernamentale din Republica Moldova. – Chișinău : Arc, 2002.
25. Igor, Nedera. Studiul „*Societatea civilă și guvernarea responsabilă*”, Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2002.
26. Annika Persson „*Student participation in the governance of higher education in Europe*”, *A Council of Europe Survey*, Steering Committee on Higher Education and Research, Working Party on the Bologna Process, Strasbourg, 14 May

2003, disponibil în variantă electronică la adresa: http://www.see-educoop.net/portal/id_bologna.htm;

27. Ioan, Pânzaru. Asigurarea calității în învățământul superior în țările Uniunii Europene, București, 2005.

28. Vlad, Pâslaru. Valori și politici educaționale în perioada de tranziție : Studiu elaborat în cadrul proiectului „Politici Educaționale”, Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2002.

29. Carolina Platon, „Aspecte ale evaluării calității învățământului în instituțiile universitare”, Institutul de Politici Publice, studiu disponibil în variantă electronică la adresa: <http://www.ipp.md/public/biblioteca/81/ro/Platon%201.pdf> ;

30. Carolina Platon, „Evaluarea calității predării în învățământul universitar”, Studiu realizat pentru Institutul de Politici Publice și disponibil în variantă electronică la adresa: <http://www.ipp.md/public/biblioteca/66/ro/Studiu%20Platon%20Carolina.doc>;

31. Steven Sampson, „De la Kanun la Capacity Building”, Revista Sfera Politicii, nr. 107, an XII, București, 2004, pag.31-44;

32. Ștefan, Tiron. Politica europeană în domeniul educației. Studiu realizat în cadrul proiectului „Politici educaționale”, Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2001.

33. Lazăr, Vlăsceanu; Ana Maria, Dima. „Întâlnire cu studenții” în Adrian Miroiu, Reforma Sectorului Public în România. – București : Trei, 2000.

34. White, Paper. „A new impetus for European youth”, Directorate General for Education and Culture, European Communities, 2002.

35. Draftul Portofoliului European pentru lucrătorii de tineret și tinerii lideri care lucrează în cadrul educației / învățământului non-formal, Directoratul Tineret și Sport al Consiliului Europei, Strasbourg, ianuarie 2006.

36. Lasse Siurala, în European Framework of Youth Policy, Strasbourg, 2004.

e. Site-uri electronice:

1. www.almamater.md – portal informațional din domeniul învățământului superior din Republica Moldova;

2. www.bologna-bergen2005.no – site-ul reuniunii din Bergen (Norvegia) (2005) a Miniștrilor Educației din statele-membre ale Procesului Bologna

3. www.cepes.ro – site-ul Centrului European pentru Învățământ Superior (UNESCO-CEPES);

4. www.cnaa.acad.md – Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare;
5. www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/ – compartimentul de educație al portalului oficial al Consiliului Europei;
6. www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Youth/ – compartimentul de tineret al portalului oficial al Consiliului Europei;
7. www.edu.md – site-ul oficial al Ministerului Educației, Tineretului și Sportului din Republica Moldova;
8. www.edu.ro – site-ul oficial al Ministerului Educației și Cercetării din România;
9. www.edu.ru – portal informațional din domeniul educațional al Ministerului Învățământului din Federația Rusă;
10. http://europa.eu.int/comm/education/index_en.html – compartimentul Educație și Formare a Comisiei Europene;
11. http://europa.eu.int/comm/youth/index_en.html – site-ul Programului Tineret al Comisiei Europene;
12. <http://europa.eu.int/youth/> - Portalul european de tineret;
13. <http://www.dfes.gov.uk/bologna/> – site-ul Procesului Bologna sub Secretariatul Marii Britanii;
14. www.ipp.md – site-ul Institutului de Politici Publice din Republica Moldova;
15. www.infotag.md – site-ul Agenției de știri INFOTAG;
16. www.mfa.gov.md – site-ul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova;
17. www.pro-didactica.md – site-ul Centrului Educațional Pro-Didactica din Republica Moldova;
18. www.salto-yout.net – portalul Centrelor Salto ale Comisiei Europene;
19. www.see-educoop.net – Rețeaua Sud-Est europeană de Cooperare în Domeniul Educației;
20. www.socrates.ro – site-ul Agenției Naționale pentru Programe Comunitare în Domeniul Educației și Formării Profesionale;
21. www.training-youth.net – site-ul Programului de Parteneriat dintre Comisia Europeană și Consiliul Europei;
22. www.scers.md – site-ul Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei;

23. www.statistica.md – site-ul Departamentului de Statistică și Sociologie a Republicii Moldova;

24. www.youth.md și www.tineret.md – portalele de tineret al Republicii Moldova;

25. www.youthforum.org – site-ul Forumului European de Tineret;

